

GUATEMALA

Una reflexió per
a la solidaritat

VICTORIA CABALLERO
ANGEL CONTE
ANTONIA DEL BAÑO

Membres de l'"Associació d'Amistat
amb el Poble de Guatemala" de Barcelona

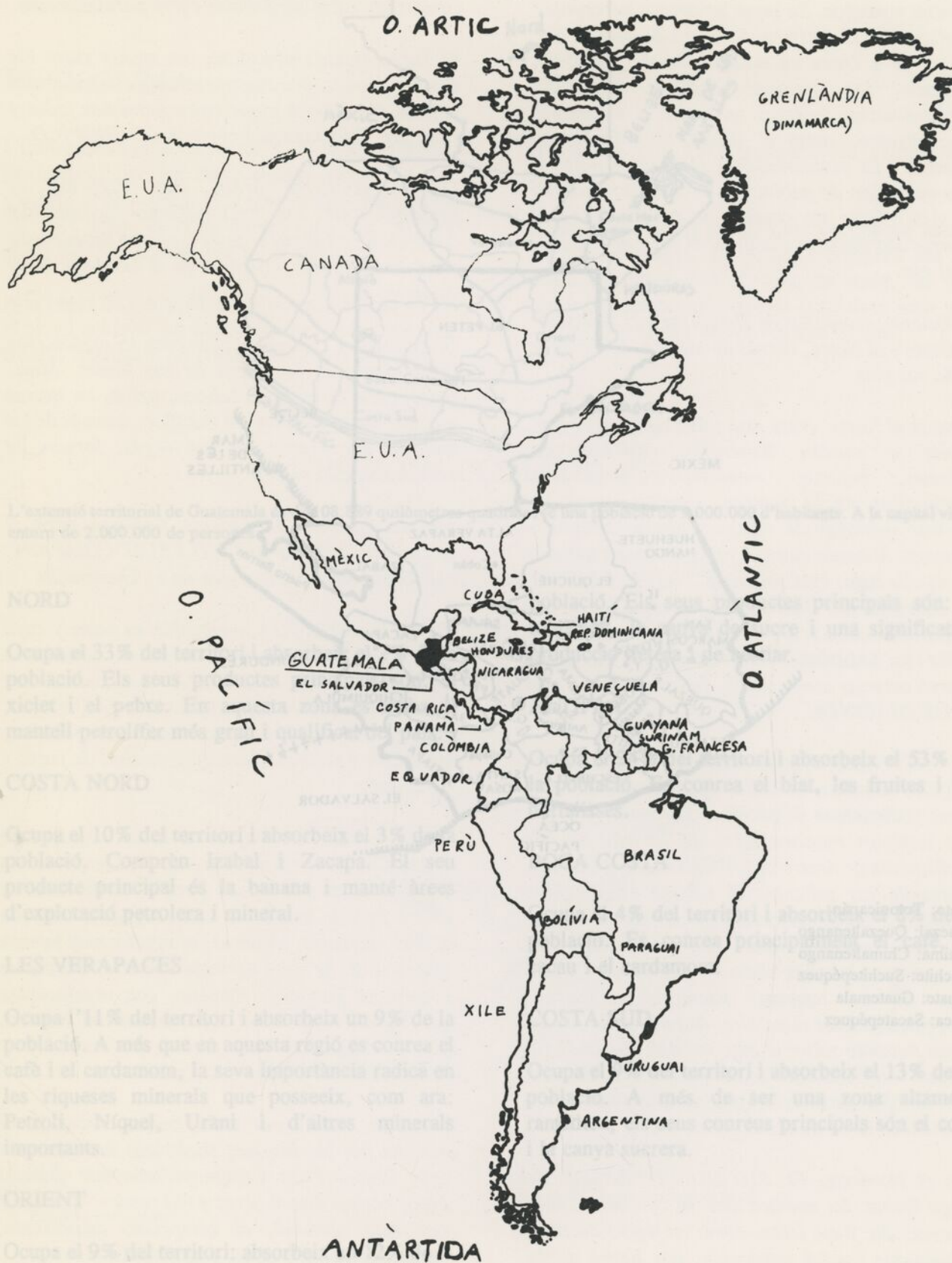
SUMARI

A. EL CONTINENT AMERICÀ

	Pàgina
I. El marc natural	3
A. El continent americà	3
B. Guatemala: Departaments	4
C. Les regions guatemalteques	5
D. Descripció geogràfica	6
E. El clima	7
Exercicis	8
II. La Gent	9
A. La diversitat ètnica	9
B. Les llengües	10
Exercicis	12
III. La Història	13
A. Cronologia	13
B. Els orígens: els maies, un imperi agrari, 900 a.C. - 1524 d.C.	17
C. Conquesta i colonització, 1524-1821	19
D. La Independència, 1821-1838	21
E. La nova economia, 1850-1954	21
F. La història recent: la militarització de l'Estat, 1954-1991	25
Exercicis	31
IV. L'economia i el món laboral	34
A. El món laboral	34
Exercicis	37
B. L'agricultura	38
Exercicis	46
C. La indústria	47
D. El comerç exterior	50
E. Les comunicacions: al servei de l'economia oligàrquica	50
Exercicis	52
V. Els indicadors socio-econòmics	54
A. Demografia	54
B. Sanitat	57
C. Habitatge	60
D. Educació*	61
Exercicis	64
VI. La repressió i els moviments populars	66
Exercicis	72
Vocabulari	73
Bibliografia	74

I. EL MARC NATURAL

A. EL CONTINENT AMERICÀ

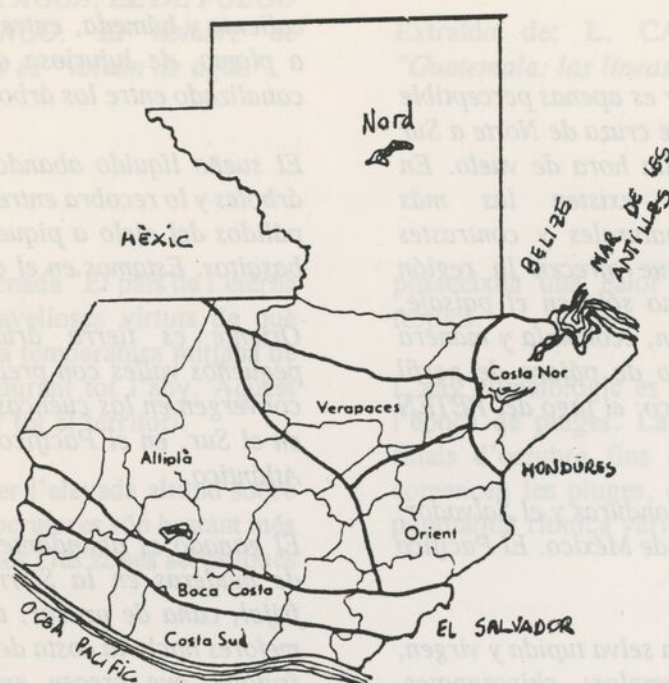

B. GUATEMALA: Departaments i capitals departamentals.

Toto: Totonicapán
 Quezal: Quezaltenango
 Chima: Chimaltenango
 Suchite: Suchitepéquez
 Guate: Guatemala
 Saca: Sacatepéquez

C. LES REGIONS GUATEMALTEQUES

L'extensió territorial de Guatemala és de 108.889 quilòmetres quadrats i té una població de 9.000.000 d'habitants. A la capital viuen entorn de 2.000.000 de persones.

NORD

Ocupa el 33% del territori i absorbeix el 2% de la població. Els seus productes principals són: el xiclet i el pebre. En aquesta zona es troba el mantell petrolífer més gran i qualificat del país.

COSTA NORD

Ocupa el 10% del territori i absorbeix el 3% de la població. Comprèn Izabal i Zacapa. El seu producte principal és la banana i manté àrees d'explotació petroliera i mineral.

LES VERAPACES

Ocupa l'11% del territori i absorbeix un 9% de la població. A més que en aquesta regió es conrea el cafè i el cardamom, la seva importància radica en les riqueses minerals que posseeix, com ara: Petrolí, Níquel, Urani i d'altres minerals importants.

ORIENT

Ocupa el 9% del territori: absorbeix un 12% de la

població. Els seus productes principals són: el tomàquet, la canya de sucre i una significativa producció lletera i de bestiar.

ALTIPLÀ

Ocupa el 24% del territori i absorbeix el 53% de la població. Es conrea el blat, les fruites i les hortalisses.

BOCA COSTA

Ocupa el 4% del territori i absorbeix el 8% de la població. Es conrea principalment el cafè, el cacau i el cardamom.

COSTA SUD

Ocupa el 9% del territori i absorbeix el 13% de la població. A més de ser una zona altament ramadera, els seus conreus principals són el cotó i la canya sucrera.

D. DESCRIPCIÓN GEOGRÁFICA

Guatemala:

Morena y mágica. Su lugar es apenas perceptible en el cuerpo de América. Se cruza de Norte a Sur o de Este a Oeste en media hora de vuelo. En territorio tan pequeño, existen las más extraordinarias bellezas naturales y contrastes marcadísimos, como el que ofrecen la región oriental y la occidental, no sólo en el paisaje, sino en el tipo de población, economía y manera de vivir. Tiene un aspecto de pájaro de perfil acurrucado sobre el Pacífico; el lago del PETEN es el ojo.

Al Oriente, montañas de Honduras y el Salvador; al Oeste y al Norte, tierras de México. El Pacífico baña sus pies.

Situada al Norte, crece esta selva tupida y virgen, donde se pueden contemplar: chicozapotes, cohunes, bejucos, ramazones, hasta las hierbecillas de la sombra, latiendo entre las piedras verdosas de musgos, lianas, hongos y líquenes. Y donde entre el vaho caliente y húmedo de tierras bajas está situado el PETEN. FLORES, su cabecera (así llamamos a las capitales de sus Departamentos), sobre el lago del mismo nombre. Y los ríos SALINAS o CHIXOI y el PASION, que fueron arterias comerciales, y al reunirse forman el USUMACINTA.

En esta vasta región boscosa y también de amplias sabanas, se hallan en el centro los más ricos yacimientos de petróleo del mundo y yacen los vestigios monumentales de la más notable civilización de América: LA MAYA. En el PETEN, rodeando las sabanas, el trópico erige, sobre columnas, inmensa sombra verde. En el humus, las raíces echan a volar. Son raíces milenarias que tallaron brechas hacia las entrañas en lo más alto de los templos, mientras las ramas, atropelladamente nupciales, disputan la luz del cielo flotando sobre el mar vegetal. Enredaderas trepan con frenesí por columnas en cuyas cortezas los hongos establecen sus campamentos y las orquídeas se confunden con las aves.

En el Nordeste, EL RIO DULCE, desagüe del lago Izabal. Su nombre dice su corriente suave, remansada; fluye lento, como un ligero declive y abundante caudal navegable, por tierra gorda,

caliente y húmeda, entre dos pórfidos altos, casi a plomo, de lujuriosa orgía botánica. El cielo canalizado entre los árboles corre paralelamente.

El sueño líquido abandona sus azules entre los árboles y lo recobra entremezclados con los azules pálidos del cielo a pique entre paralelos jades y basaltos. Estamos en el corazón del TROPICO.

Oriente es tierra árida, con excepción de pequeños valles con precipitaciones fluviales que convergen en las cuencas de ríos que desembocan en el Sur, en el Pacífico, o en el Nordeste en el Atlántico.

El ganado es abundante, también la explotación de maderas en la Sierra de las Minas. Maíz, frijol, caña de azúcar, tabaco, arroz, en tierras mejores hacia la costa del Pacífico, además de los frutales que crecen en las vegas, forman la economía de la región.

Muchos pueblos de Oriente trabajan para el ferrocarril, para la UNITED FRUIT COMPANY, esa Guatemala Gringa, que no es Guatemala.

En el río MOTAGUA, navegable en parte y cuya cuenca es tan fértil como la del NILO, es donde la UNITED FRUIT COMPANY ha puesto sus estandartes. Ahí se alzan las ruinas de Quiriguá, ciudad del viejo imperio, con sus palacios, monolitos y piedras zoomorfas, hechas de roco y de silencio.

De la frontera de México a la de regiones de Boca Costa y Costa Sur, la vertiente de la cordillera sobre el océano Pacífico se derrama en ancha faja de tierras de café, algodón, caña de azúcar, cereales, maderas, ajonjolí y muy buenos ganados. Es la zona agrícola más exuberante, de naturaleza potente y húmeda, con vegetaciones que toman vigor en el lodo sexual del trópico. Tierra orgiástica, con olor a podredumbre y fermentaciones en charcos y pantanos.

La selva avanza por todas partes, detenida su marcha por los bosques simétricos del banano - ¡Ay, United Fruit Company!- con sus grandes hojas anchas de mil ocre y mil verdes. Contrasta con esta plenitud, el campesino amarillento, aplastado por el trabajo y el paludismo.

En el centro de Guatemala, se alzan tres clásicas torres del paisaje, tres enormes triángulos esbeltos: EL VOLCAN DE AGUA, EL DE FUEGO Y EL DE ACATENANGO. El nombre de Guatemala, para algunos es "volcán de agua".

De todas partes se ven los tres altos conos puros. Guatemala tiene hasta 40 volcanes.

Extraído de: L. CARDOZA Y ARAGÓN, "Guatemala: las líneas de su mano".

E. EL CLIMA

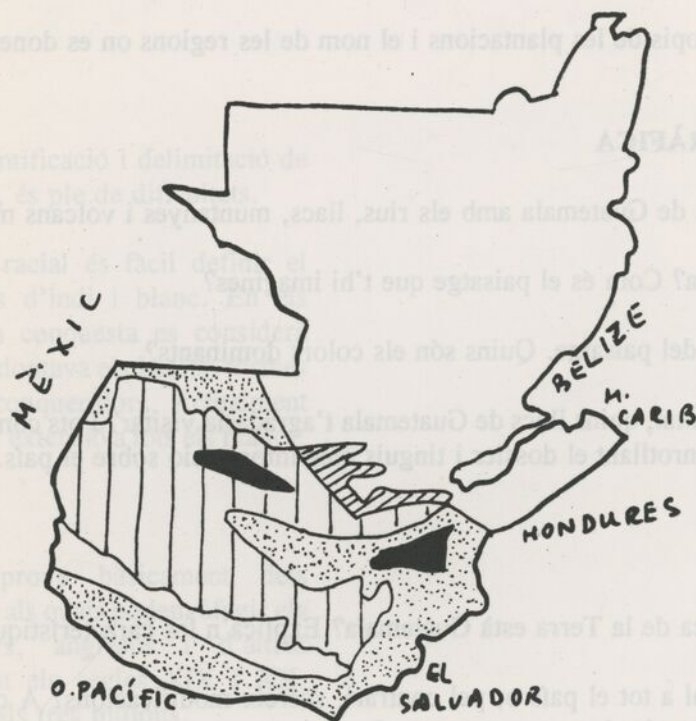
Guatemala ha estat anomenada "El país de l'eterna primavera" per les meravelloses virtuts de què gaudeix el seu clima. Una temperatura mitjana de 20 a 24 graus es dona durant tot l'any. Aquest clima però no s'estén per tot el territori.

A la regió de l'Altiplà, per l'elevada altitud sobre el nivell del mar, les temperatures són bastant més fredes. Igualment les costes i les zones selvàtiques

posseeixen una calor aclaparadora pròpia dels tròpics.

L'any climatològic es divideix en l'època seca i l'època de pluges. La primera comprèn des de finals d'octubre fins al mes de maig, en què comencen les pluges, que es produiran amb una puntualitat rítmica varies vegades al dia.

REGIONES CLIMÁTICAS

▨ D'alta muntanya (humit fred)
 ■ Semi-àrid
 ▤ Tropical semi-humit

[] Tropical humit
 ▩ Semi-humit (muntanya fred)

EXERCICIS

I. EL MARC NATURAL

EL CONTINENT, AMERICÀ

1. Assenyala la zona on es troba Guatemala i els seus límits naturals.
2. Mira en un atlas la longitud i la latitud màximes i mínimes.
Quina hora és a Guatemala capital quan a la ciutat on vius tu són les 12 del migdia?

REGIONS NATURALS

1. Quina és la regió més gran? I la més petita?
2. Quina és la regió menys poblada? I la més poblada?
3. Es que coincideixen població i extensió?
4. A quina regió és troba la capital? Creus que això pot influir en el nombre d'habitants?
5. Indica les regions agro-pequàries i les regions productores de minerals.
Quina regió et sembla potencialment més rica?
6. Escribe els conreus propis de les plantacions i el nom de les regions on es donen.

DESCRIPCIÓ GEOGRÀFICA

1. Confecciona un mapa de Guatemala amb els rius, llacs, muntanyes i volcans més importants.
2. Per on s'estén la selva? Com és el paisatge que t'hi imagines?
3. Describe els contrastes del paisatge. Quins són els colors dominants?
4. Si tinguessis l'oportunitat, quins llocs de Guatemala t'agradaria visitar? Pots completar i detallar el viatge a mesura que vagis desenrotllant el dossier i tinguis més informació sobre el país.

EL CLIMA

1. A quina zona climàtica de la Terra està Guatemala? Explica'n les característiques més notables.
2. Aquest clima, és igual a tot el país o, pel contrari, sofreix modificacions? A què són degudes aquestes modificacions? En què consisteixen, concretament?

II. LA GENT

A. LA DIVERSITAT ÈTNICA

El medi humà de Guatemala és un dels més complexos d'Amèrica. Forma un gran mosaic cultural i ètnic. La gent es pot classificar en indígenes, blancs, "ladinos" i negres.

Al voltant de més de les dues terceres parts -uns sis milions- són indígenes descendents dels antics maies, forjadors d'una de les més sorprenents i avançades civilitzacions de l'Amèrica precolombina.

ELS INDÍGENES

La presència indígena es fa sentir en els trets físics, en les activitats fonamentals de la producció de la riquesa, en el petit comerç o en les riques artesanies que curullen els mercats locals. Però és als departaments del centre i als departaments occidentals de l'Altiplà guatemalenc on històricament n'han arrelat les majors concentracions de poblament d'aquests antics senyors de la pàtria.

ELS "LADINOS"

Els problemes de la identificació i delimitació de qui és "ladino" i qui no, és ple de dificultats.

Des del punt de vista racial és fàcil definir el "ladino" com el mestís d'indi i blanc. En els primers moments de la conquesta es considerà "ladino" tot aquell que adoptava els hàbits, formes de vida i llengua dels conqueridors. Actualment s'anomena "ladinos" per extensió a tots els blancs.

ELS BLANCS

La minoria blanca prové bàsicament dels conqueridors espanyols, als quals podem afegir els descendents d'alemanys, anglesos i d'altres europeus vinguts durant els segles XIX i XX. Avui en dia no arriben als tres milions.

ELS NEGRES

Un altre grup racial el constitueixen els negres. A Guatemala no tenen gran importància social, ni tan sols numèrica, ja que no arriben a deu mil. Viuen a LIVINGSTON, a l'embocadura del Ró

Dulce, a la Costa Atlàntica.

La presència d'aquesta comunitat data dels segles XVII i XVIII, quan els esclaus provinents de les Antilles cercaren la seva llibertat tot refugiant-se en aquestes zones, on la presència dels espanyols era pràcticament nul·la degut a la minsa vàlua econòmica i a la insalubritat del territori.

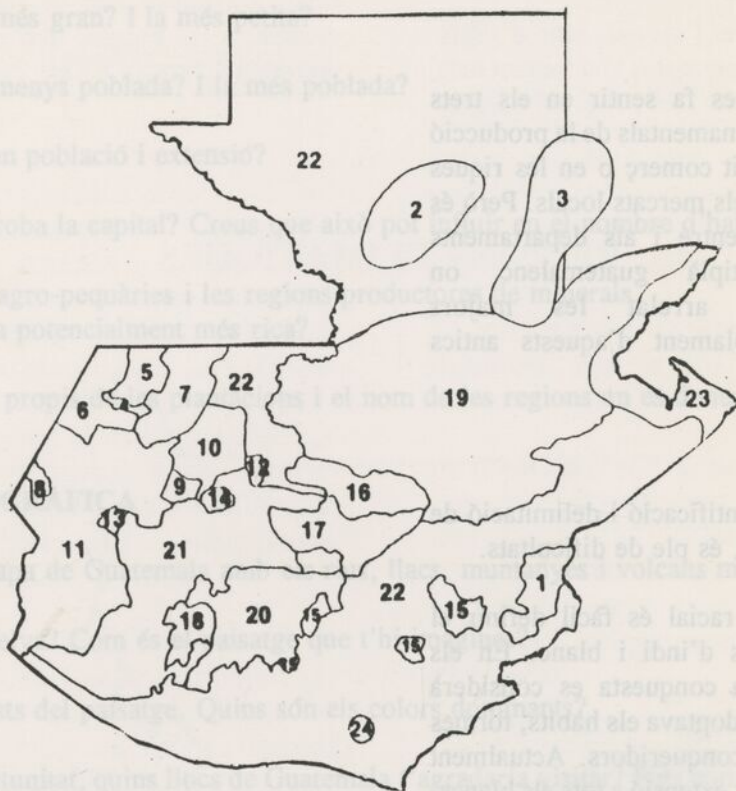
B. LES LLENGÜES

Els idiomes de la família lingüística maia es parlen a Mèxic, Guatemala, una part de Belize i Hondures. Tenen un origen comú, per la qual cosa conserven una afinitat en lèxic, morfologia, sintaxi i d'altres aspectes. Hom divideix la família lingüística maia en sis branques: Wasteka, Txol, Yucateka, Q'anjob'al, Mam i K'itxe. D'elles en deriva el conjunt dels idiomes maies, que fan un total de trenta: vint-i-un són parlats a Guatemala i nou a Mèxic.

Algunes d'aquestes llengües es troben en perill

d'extinció, perquè l'ètnia que les parla té menys de deu mil components. El nombre total de parlants de llengües maia ultrapassa els sis milions a Guatemala.

Tot seguit podem observar la distribució geogràfica dels idiomes maies a Guatemala, sense oblidar la seva relació amb els de Mèxic, Belize i Hondures. De totes aquestes llengües, les més parlades són el quitxé, amb 1.400.000 parlants, el mam, amb 1.200.000, el kagtxiquel, amb 1.500.000, i el q'eqtxi amb 720.000 parlants.

Una de les característiques més curioses del país està en la seva diversitat ètnica i lingüística, motiu d'incomunicació secular i font de problemes per a l'integració. Les llengües indígenes són

considerades per la Constitució com a patrimoni cultural; l'únic idioma que gaudeix de protecció oficial és l'espanyol.

LIENGÜES D'ORIGEN MAIA

1. Txorti	7. Q'anjob'al
2. Itza	8. Tektiteko
3. Mopan	9. Awakateco
4. Akateco	10. Ixil
5. Txuj	11. Man
6. Jakalteco	12. Uspanteco

13. Sipakapense	19. Q'eqtxi
14. Sakapulteco	20. Kagtxikel
15. Pocoman	21. Kitxé
16. Poqomtxil	
17. Atxi	
18. Tz'utujil	

LLENGÜES D'ORIGEN NO MAIA

22. **Espanyol**, es parla fonamentalment a les ciutats i entre els "ladinos".
23. **Caribe**, idioma dels habitants de raça negra, un dialecte de l'anglès.
24. **Kinxa**, pràcticament desaparegut. Només el parla una petita comunitat d'ancians.

Se llamaba Nicolás. El se murió cuando yo tenía ocho años. Era el hermanito más pequeño de todos. Era el niño que llevaba mi mamá en los brazos. Tenía ya dos años. Cuando empezó mi hermanito a llorar y a llorar y a llorar, no sabía mi mamá qué hacer con él. Porque de hecho, mi hermanito estaba bien hinchadito del estómago por toda la desnutrición que tenía. Tenía una pancita bien grande, entonces no sabía mi mamá qué hacer con él. Y llega un momento en que mi mamá tampoco le daba la atención porque si no, le quitan el trabajo en la finca. Desde el primer día que estábamos en la finca, mi hermanito estaba mal, muy mal. Mi mamá siguió trabajando y nosotros también. Tardó quince días mi hermanito. Cuando teníamos quince días en la finca, empieza a estar en agonía mi hermanito y no sabíamos qué hacer con él. Los vecinos de nuestra comunidad estábamos divididos, apenas teníamos en la finca dos de los vecinos, ya que los otros se habían ido a diferentes fincas. Entonces no estábamos juntos. Y no sabíamos qué hacer porque estábamos en grupos, pero con gentes de otras comunidades, pero no podíamos hablar, no hablábamos la misma lengua. Venían de diferentes lugares. Tampoco sabíamos hablar el español. No nos entendíamos; necesitábamos ayuda. ¿A quién llamar?

RIGOBERTA MENCHU, "Me llamo Rigoberta Menchu i así me nació la conciencia"

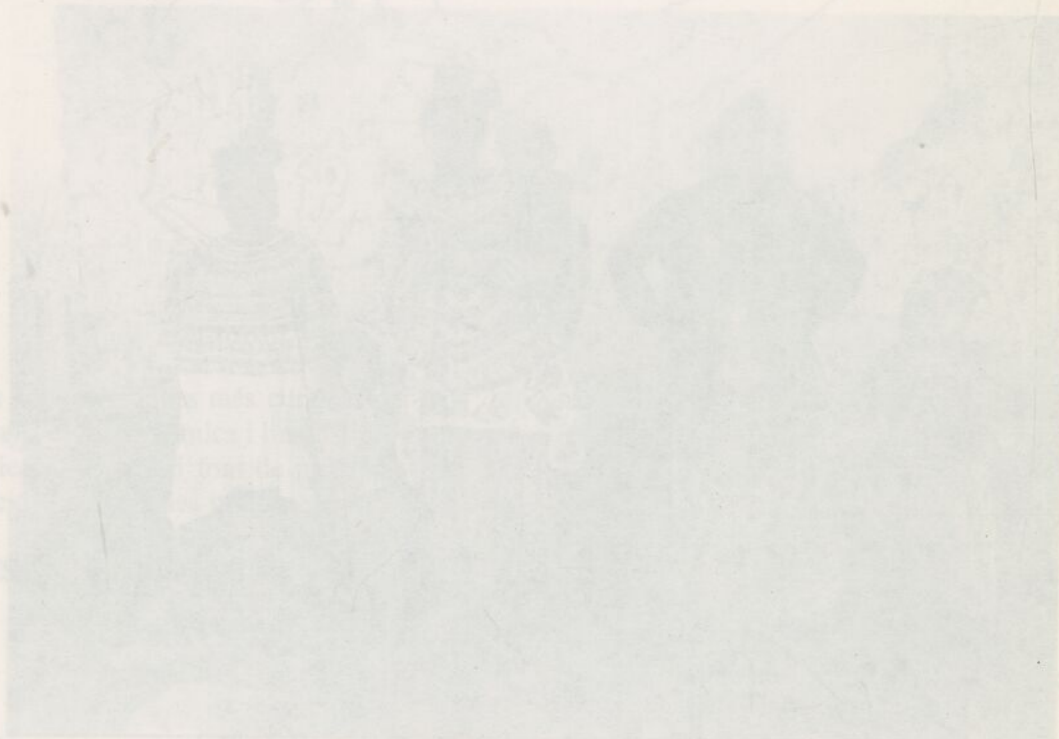

La població indígena guatemalenca ha sabut conservar les seves llengües i tradicions després de cinc-cents anys d'alienació cultural.

EXERCICIS

II. LA GENT

1. Qui són els indígenes? Els indígens poblen tot el país, però on habiten especialment?
2. Al principi de l'època colonial, a qui es deia "ladino"? I ara? A què és deguda la presència dels blancs?
3. Com pots explicar-te la presència de negres en aquesta zona? On viuen?
4. Construeix una gràfica amb la composició ètnica de Guatemala. Quina és l'ètnia predominant?
5. D'on procedeixen la major part de les llengües que es parlen a Guatemala? Assenyala les quatre principals i les regions on es parlen.
6. Quina és l'actitud de l'Estat davant aquesta realitat?
7. Llegeix atentament el text de Rigoberta Menchu i explica el problema que visqué la seva família. Comenta les diferents i nombroses dificultats que es poden derivar d'aquesta realitat lingüística.
8. Quins són els que parlen espanyol, principalment? On resideixen? Quin és el paper que fa la llengua espanyola en aquest mosaic d'idiomes?
9. Què creus que vol dir la frase "La població indígena guatemalenca ha sabut conservar les seves llengües i tradicions després de cinc-cents anys d'alienació cultural?"

1. Tz'utujil

2. K'iche'

3. Mam

4. Achi

5. Tz'utujil

6. Ixil

10. Ixil

11. Mam

12. Uspanteco

13. Tz'utujil

14. Achi

15. Tz'utujil

III. LA HISTÒRIA

A. CRONOLOGIA

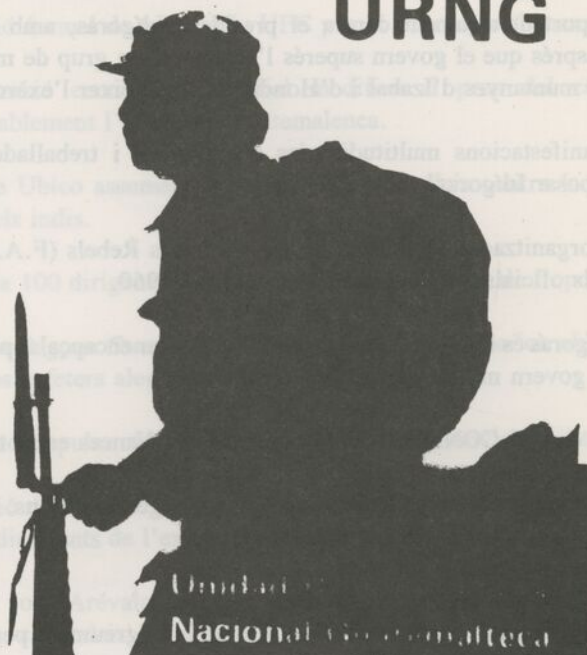
900 a.c.-300 d.c.	Període pre-clàssic de la cultura maia.
300-900 d.c.	Període maia clàssic central a Tikal, El Petén. Societat teocràtica governada per sacerdots, federació lliure d'estats semi autònoms.
900-1524	Abandó de les principals ciutats. Arribada de les tribus quitxé i caktxiq'el de Mèxic. Període de guerra i comerç intens.
1524	Conquesta espanyola encapçalada per Pedro de Alvarado. Moren els 2/3 de la població indígena. Es despulla els indis de la terra. Guatemala esdevé colònia espanyola; principal explotació: el cacau.
Segle XVII	Els espanyols transfereixen la producció de cacau a Veneçuela i l'anyal passa a ser el principal producte d'exportació. Hom organitza els indis per a tipus de treballs forçats ("encomiendas", "repartimientos").
1784	Abolició de les "encomiendas" mitjançant noves lleis; els indígenes esdevenen súbdits directes de la Corona espanyola. Grans tensions entre Espanya i els terratinents locals.
1821	Independència d'Espanya.
1823	Creació de la Federació Centramericana.
1831-1838	Importants concessions territorials dins EL PETEN als interessos britànics, successors del colonialisme espanyol.
1838	Dissolució de la Federació Centramericana i naixement dels Estats de la regió.
1850	La invenció de colorants químics a Europa arruïna la indústria de la cotxinilla (grana).

1856	Tractat de Dallas-Clarendon entre Anglaterra i els Estats Units; els anglesos renuncien als seus drets a Centramèrica.
1871	Comença el "període liberal" sota la presidència d'En Justo Rufino Barrios. El cafè esdevé el principal producte d'exportació. Les terres de l'Església i dels indis són confiscades i distribuïdes entre els latifundistes per a la producció del cafè. Comença la influència econòmica alemanya.
1883	Fundació de la Politècnica (escola d'ensinistrament de cadets). Reclutament forçat dels indis.
1901	Primer contracte d'embarcament de la UNITED FRUIT COMPANY (U.F.C.O) a Guatemala.
1914-1917	Primera guerra mundial i decadència de la influència econòmica alemanya i una més gran penetració econòmica nordamericana.
1920	La companyia nordamericana Electric Band and Share s'apodera de les instal·lacions alemanyes de la E.E.G. (Empresa Eléctrica de Guatemala), establint-hi el monopoli nordamericà de subministrament d'energia.
1924	Concessió formal de terres a la UFC per al conreu del bananer.
1929	La depressió econòmica mundial modifica el preu del cafè arreu del món i limita considerablement l'economia guatemalenca.
1931	En Jorge Ubico assumeix la presidència. Les lleis contra la vagància permeten el treball forçat dels indis.
1933	S'executa 100 dirigents obrers, estudiants i membres de l'oposició.
1940	Durant la Segona Guerra Mundial, el govern nordamericà obliga Ubico a nacionalitzar els interessos cafeters alemanys.
Juny de 1944	La pressió popular obliga Ubico a dimitir; un triumvirat militar pren el poder.
10 d'octubre de 1944	Revolució d'octubre i una coalició entre petita burgesia urbana, estudiants, intel·lectuals i oficials dissidents de l'exèrcit enderroca la Junta Militar.
1945	En Juan José Arévalo és elegit president. La nova Constitució deroga les lleis contra la vagància, concedeix la llibertat d'expressió i de premsa i el vot a tots els adults, llevat de les dones analfabetes. Es garanteix l'autonomia universitària del poder governamental.
1947	El Codi de Treball preveu l'organització dels treballadors, concedeix el dret de vaga i altres drets fonamentals del treballador.
1949	La Llei d'Arrendaments Forçosos obliga els terratinents a llogar les terres desocupades als camperols.
1950	En Jacobo Arbenz és elegit president, mitjançant el 63% dels sufragis.
1951	El PGT (Partit Comunista) és legalitzat (després d'haver estat instituït el 1949).
1952	S'aprova la Llei de Reforma Agrària.
1953	El govern d'Arbenz requisa 162.000 hectàrees de terres desocupades a la U.F.C.; comença el repartiment de terres (per a 100.000 famílies cap a mitjans del 1954).
Març de 1954	Conferència de la OEA (Organització d'Estats Americans) a Caracas; Estats Units

	aconsegueix que s'aprovi una resolució dirigida contra Guatemala per a la defensa hemisfèrica contra "l'agressió comunista".
17-18 de juny de 1954	Les forces mercenàries de Castillo Armas envaeixen Guatemala des d'Hondures; bombardeigs aeris de la CIA (Central d'Intel·ligència Americana); Arbenz dimiteix .
8 de juliol de 1954	En Castillo Armas és investit com a president. Comença la contra-revolució; la terra repartida gràcies a la reforma agrària és restituïda als terratinents; dissolució de sindicats obrers i camperols (el moviment obrer es redueix de 100.000 a 27.000 membres); s'estableix el Comitè de Defensa Nacional contra el comunisme, per tal de dur a terme la caça de bruixes.
1955	Nou codi petrolier que atorga drets sobre el subsòl a companyies petrolieres estrangeres; influència de les companyies petrolieres nordamericanes.
1957	Castillo Armas és assassinat per un simpatitzant de la dreta.
1959	La llei del Foment Industrial concedeix exempció (d'impostos sobre la renda i drets d'importació) a nous inversionistes industrials. Revolució cubana.
1960	Important alçament contra el president Idígoras, amb la participació d'1/3 de l'exèrcit. Després que el govern superés l'alçament, un grup de militars es veu obligat a ocultar-se a les muntanyes d'Izabal i d'Hondures, fent néixer l'exèrcit revolucionari.
Març-abril de 1962	Manifestacions multitudinàries d'estudiants i treballadors a la ciutat de Guatemala per depositar Idígoras.
Desembre de 1962	L'organització guerrillera Forces Armades Rebels (F.A.R.) neix de l'aliança entre el PGT i els oficials implicats en l'alçament del 1960.
Març de 1963	Idígoras és deposat mitjançant un cop militar encapçalat pel coronel Enrique Peralta Azurdia. El govern militar deroga la Constitució.
1964	Es crea el CONDECA per coordinar les aliances entre tots els exèrcits centramericans.
1965	S'adopta una nova Constitució i els planegen eleccions.
1966	Forta repressió a tot el país.
1967	Els principals focus guerrillers són afeblits greument per la campanya contra-insurgent.
Març de 1970	En Carles Arana Osorio és elegit president. Comença una nova onada de terror.
1974	El general Rios Montt, candidat de l'oposició, guanya les eleccions, però el govern imposa el candidat oficial, general Kjell Langerud; grans manifestacions contra el frau.
1975	Reaparició de les activitats guerrilleres. Exèrcit Guerriller dels Pobres (E.G.P.). Reactivació de la violència protagonitzada per l'extrema dreta i els grups paramilitars i parapolicials.
1976	Terratrèmol: 25 mil morts, 70 mil ferits i més de 1 milió de persones sense llar.
1977	L'escalada repressiva arriba al moviment sindical i estudiantil.
1978	Matança de Panzós. Més de 100 indis kektxies són morts per l'exèrcit. Vaga general.
Febrer de 1979	Es constitueix el Front Democràtic contra la Repressió (F.D.C.R.). Intensificació de l'oposició democràtica i de les lluites populars i revolucionàries.

Setembre de 1979	Apareix una nova organització guerrillera, l'Organització del Poble en Armes (ORPA).
31 Gener 1980	La policia incendia l'ambaixada d'Espanya, assassina a trenta-nou camperols del Quitxé, diplomàtics espanyols i altres guatemalencs. Espanya trenca les relacions diplomàtiques.
1980	Es constitueix el Front Popular 31 de Gener (F.P. 31). Segrest de vint-i-set capdavaners sindicals.
9 d'Abril 1981	Matances de camperols indígenes al Quitxé. Repressió generalitzada.
Juny 1981	Els Estats Units recomencen l'ajut militar a Guatemala.
Gener 1982	L'Exèrcit Guerriller dels Pobres (EGP, Forces Armades Rebels (F.A.R.), Organització del Poble en Armes (ORPA) i Partit Guatemalenc del Treball (PGT) s'unifiquen en la Unió Revolucionària Guatemalenca (U.R.N.G.).

URNG

23 de Març 1982	Cop d'Estat. Junta Militar: general Efraín Ríos Montt, general Horacio Maldonado Schaad, coronel Francisco Lufé Gordillo. S'inicia l'estratègia de "Terra arrasada" (matances).
9 de Juny 1982	Es dissol la Junta Militar. L'Exèrcit nomena el general Rios Montt President de la República.
1 de Juliol 1982	S'inicia l'Estat de Setge. S'intensifica la política de "Terra arrasada".
1983-1986	Continua la política de repressió sota el mandat del general Mejía Víctores. Militarització de la població civil. Reactivació de la guerrilla i naixement d'organitzacions civils i populars.
1986	Vinicio Cerezo (demòcrata-cristià) ocupa la presidència. El seu mandat no suposa grans canvis substancials en la realitat socio-política del país. S'inicia el diàleg entre el govern i les forces guerrilleres. Sorgeix una intensa mobilització a favor de la pau i de la justícia.
1991	Accedeix a la presidència l'evangelista ultraconservador Jorge Serrano.

B. ELS ORÍGENS: ELS MAIES, UN IMPERI AGRARI, 900 a.c.-1524 d.c.

Aproximadament entre els anys 300 a 900 després de Crist es desenvolupà allò que els antropòlegs han anomenat comunament el "Període Maia Clàssic", el centre del qual es situa a Tikal, al que avui és Departament d'El Petén, al nord de Guatemala. L'"Imperi" maia comprèn, a més de la Guatemala actual, la Península del Iucatán i part d'Hondures i El Salvador.

La societat maia girava entorn de l'agricultura. La gent vivia fonamentalment de la terra, tot i que també pescava i caçava. Una terra sobre la qual no hi havia el dret de propietat, sinó que solament existien els drets d'ús, atès que els seus amos eren els déus. La terra era sagrada i eren els sacerdots els qui havien d'administrar-la i distribuir-la. Així es constituïa un poder centralitzat en els funcionaris religiosos i científics (molt lligats a la religió), que eren els qui exercien el poder polític, en una mena de federació d'estats semiautònoms subordinats a un poder central en què el "Senyor Principal" culminava la piràmide.

Per això existia una casta evidentment privilegiada: La casta sacerdotal i científica, que vivia dels impostos sobre les terres; era l'èlite dirigent que tenia el dret d'administrar la terra.

AJMAK	N'OJ
AQ'B'AL	K'AT
TZ'U'	B'ATZ'
N'OJ	TIJAX
K'AT	KAN

L'escriptura maia era utilitzada i entesa només per la classe sacerdotal. Aquí tenim un exemple d'aquesta escriptura, que representa un fragment de calendari amb el nom dels dies i el número per sobre d'ell. Un dels grans guanys de la civilització maia fou la medició del temps, per a la que aconseguiren un calendari més precís que l'europeu gràcies al desenvolupament de les matemàtiques i de l'astronomia.

Ixchel, deessa de la lluna i de les aigües, de la medecina, de la profecia i del teixit. Ella ensenya a les dones l'art de teixir i les protegeix a l'hora del part. Duu serps al cap i un collar d'ossos i dents de jaguar. És l'esposa d'Itzamná, déu del Sol. La seva filla, Ixchebel Yax, és la protectora del brodat i de la fecunditat.

Déu del blat de moro representat moltes vegades com a arbre i a voltes com a ésser humà amb fulles. Simbolitza la vida. La religió girava a l'entorn de l'agricultura. Els maies duïen a terme rites als camps per tal d'assegurar les bones collites, allunyar les malalties o demanar protecció per a les seves llars. Aquesta és la mena de religiositat que ha perdurat fins avui, fosa junt amb el cristianisme.

Explicació de l'origen de l'home segons el POPOL-VUH, la més gran creació de la literatura maia, que conté allò de fonamental de la seva mitologia i de les seves tradicions:

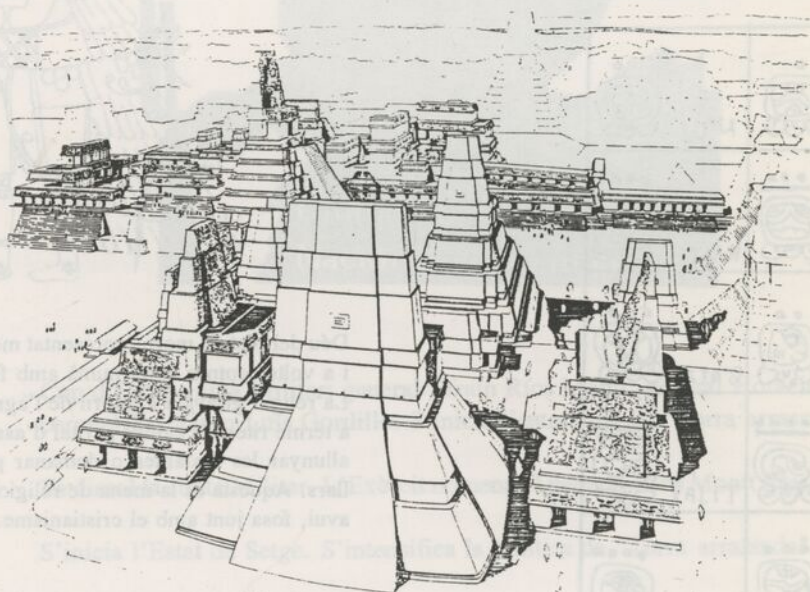
"(...) Provem (digueren els déus) ara de fer un éssers obedients, respectuosos, que ens sostinguin i alimentin (...). De terra i fang van fer la carn

dels homes, però veieren que no estava bé perquè es desfeia, estava blana, no tenia moviment, no tenia força, es queia (...). Al principi parlaven, però no tenien enteniment (...). Els déus varen consultar a llurs majors i acordaren d'elegir altre material per fer els homes. A l'acte foren fets ninots tallats en fusta. Se semblaven molt a l'home (...), però no tenien ànima ni coneixement. No varen recordar-se dels seus creadors (...). I van

dir els creadors: Es temps d'acabar l'obra i que apareguin els que ens han de sostenir i alimentar, els vassalls civilitzats, que aparegui l'home (...). De blat de moro groc i de blat de moro blanc fou feta la seva carn. De massa de blat de moro feren els seus braços i cames. Sols massa de panís va entrar en la carn dels nostres pares, els homes que van ser creats."

Escena d'un atuell que representa els déus.

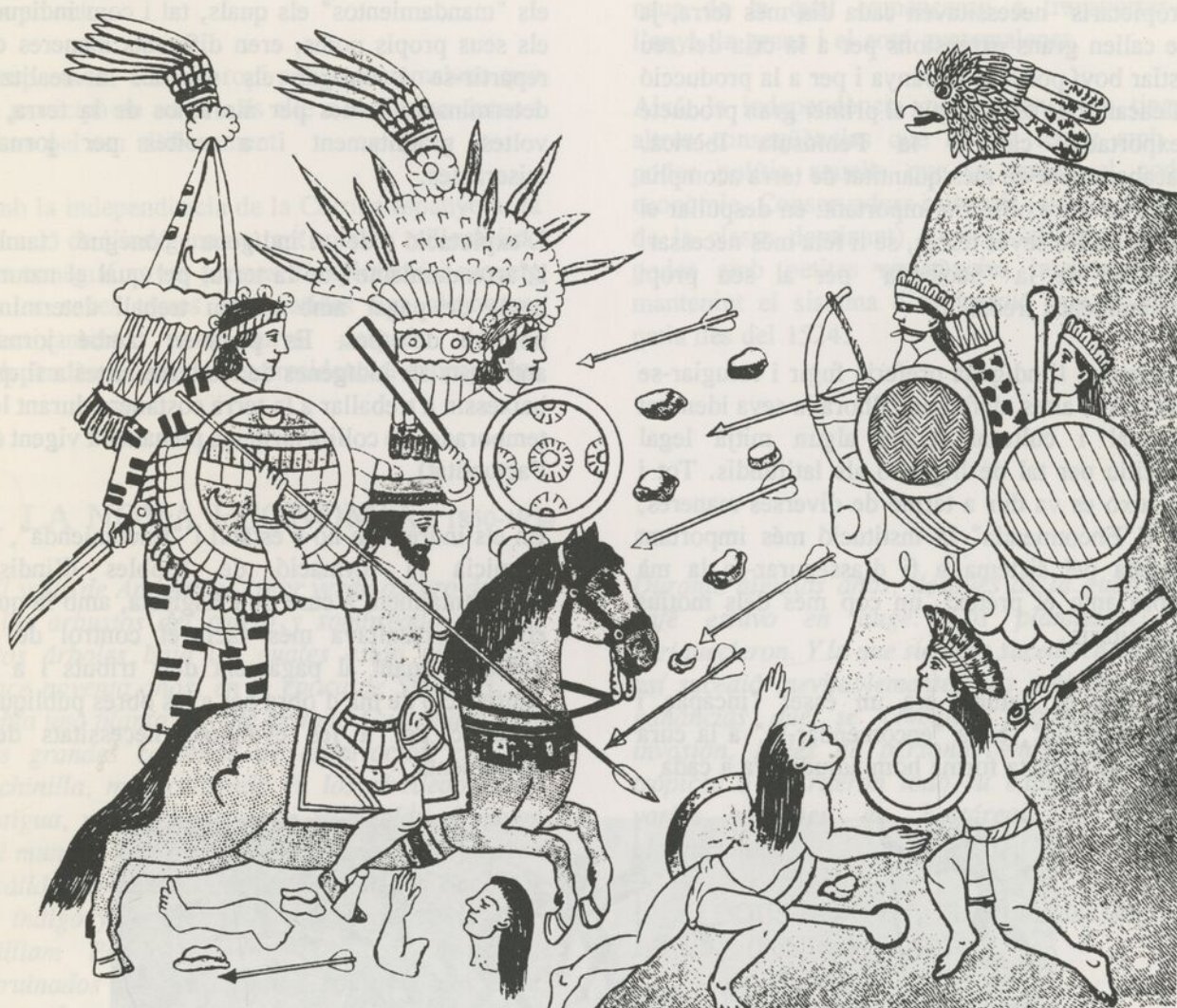
Ciutat i santuari de TIKAL.

Les construccions monumentals maies van ser fetes amb grans coneixements tècnics però amb un instrumental molt primitiu que desconeixia la roda i els metalls fosos. Es tracta d'una arquitectura arcaica que utilitza la falsa volta per cobrir grans espais.

C. CONQUESTA I COLONITZACIÓ, 1524-1821

El 12 d'Octubre de 1492 Europa arriba a Amèrica. Els reis de la naixent nació espanyola, unificada recentment, financien l'expedició d'En Cristòfol Colom, el qual havia promès de trobar

una ruta cap a les Índies, tot seguint un camí per l'Occident. Estaven tan convençuts Cristòfol Colom i els seus d'haver complert el seu objectiu que anomenaren "indis" els naturals d'Amèrica.

Uhtemaia (Guatemala) entre espanyols i tlaxalteques, contra catetxiqueles. Llenç de Tlaxcala. Seclé XVI.

LA COLONITZACIÓ

A mesura que finalitzen les accions militars d'ocupació i submissió, s'inicien les tasques de desallotjament i apropiació d'aquelles terres, que són d'una gran i fàcil productivitat, tot aprofitant alhora la mà d'obra d'un poble hàbil en feines

agrícoles. Es així com es consolida la llarga nit de sofriment i explotació del poble guatemalenc.

Els invasors espanyols no trobaren or a Guatemala en les quantitats que ells desitjaven. La riquesa de

Guatemala era (i és) la terra; i la terra constituï el botí de guerra. Governadors, militars, cavallers, etc., rebran amb generositat de la Corona Espanyola grans extensions de terra com a premi a les seves glorioses victòries, tot esdevenint d'aquesta manera els primers terratinents.

Pero no era només un problema d'apropiació. Calia també estructurar i consolidar l'estructura d'explotació de la mà d'obra indígena. Els nous "propietaris" necessitaven cada dia més terra, ja que calien grans extensions per a la cria del seu bestiar boví portat d'Espanya i per a la producció del cacau, que esdevingué el primer gran producte d'exportació cap a la Península Ibèrica. L'acaparament de més quantitat de terra acomplia també un altre objectiu important: en despullar el natural de les seves terres, se li feia més necessari dependre de la "hacienda" per al seu propi manteniment i treball.

Tanmateix, l'indígena preferia fugir i refugiar-se a les terres altes, defensant alhora la seva identitat comunal i cultural. Calia algun mitjà legal coercitiu per tal de lligar-lo als latifundis. Tot i que això es va dur a terme de diverses maneres, fou l'"Encomienda" la institució més important pensada pel sistema a fi d'assegurar-se la mà d'obra amb el pretext, un cop més dels motius humanitaris.

Atès que el natural era un ésser "incapaç i deshumanitzat", calia "encomendar-lo" a la cura d'algú; d'aquesta forma hom adjudicava a cada

terratinent la quantitat d'indígenes que en necessitava pels seus treballs agrícoles. El terratinent "encomendero" tenia l'obligació d'educar-los i de cristianitzar-los. Naturalment, això no va succeir gairebé mai, però restava creada l'estructura per assegurar-se una permanent i gratuïta mà d'obra, sobre la qual es tenia un poder i una autoritat absolutes.

Així mateix cal fer esment del "repartimiento" i els "mandamientos" els quals, tal i com indiquen els seus propis noms, eren diferents maneres de repartir-se i obligar els naturals a realitzar determinades feines per als amos de la terra, a voltes gratuïtament i a voltes per jornals miserables.

L'explotació de l'indígena conegué també l'"arrendamiento" de la terra, pel qual el natural havia de pagar amb el seu treball determinat nombre de dies. Es pagaven també jornals anticipats als indígenes de les terres altes a fi que baixessin a treballar a la terra costanera durant les temporades de collita (sistema plenament vigent en l'actualitat).

En els indrets on no s'establí l'"Encomienda", es propicià la formació de "pobles d'indis", fonamentalment a cura de l'Església, amb la qual cosa en resultava més fàcil el control de la població quant al pagament dels tributs i a la consecució de mà d'obra per a les obres públiques i àdhuc per a les eventuais necessitats dels terratinents.

D. LA INDEPENDÈNCIA, 1821-1838

El 15 de setembre del 1821 es produeix, gairebé sense resistència armada, la independència de les províncies unides de Centramèrica.

La protagonista d'aquest fet fou l'oligarquia criolla que darrerament es trobava limitada en els seus afanys d'explotació, tant de les terres com dels indígenes, i d'aconseguir comerciar lliurement.

L'espectador fou el propi poble guatemalenc que no participà en un procés aliè a les lluites dutes a terme pel seu alliberament.

Amb la independència de la Corona espanyola, la situació de l'indígena no tant sols no millorà sinó que conegué noves formes d'explotació i saqueig de les seves terres mai patides fins aleshores. Efectivament, pocs anys després de la independència, un decret presidencial expropià les

E. LA NOVA ECONOMIA, 1850-1954

"El valle de Antigua es color verde oscuro debido a los arbustos del cafeto y sombreado por los altos árboles bajo los cuales están plantados. Hace noventa años, en la época de Stephens, no había una planta de café en todo Guatemala. Las dos grandes cosechas de exportación eran la cochinilla, muy cultivada en los alrededores de Antigua, y el índigo (según Humboldt, el mejor del mundo), que crecía más abajo, en las feraces y cálidas tierras que descenden hacia el Pacífico. El índigo y la cochinilla fueron destruidos por William Perkins y los químicos alemanes. Arruinados por las anilinas, los plantadores se vieron forzados, después de la década de 1850, a buscar otra cosa que plantar. El nuevo producto fue el café. El café guatemalteco figura entre los mejores del mundo y, ciertamente, nunca bebí una taza de nada que pudiera compararse con la ambrosía que nos sirvieron después de cenar los amigos con los que nos alojamos en Escuintla. Estaba hecho con granos que crecían muy alto, en el flanco del volcán Fuego. El café florece en estas latitudes hasta los mil quinientos metros de altura y cuanto más alto, mejor es, y también, desgraciadamente, más escaso. La calidad se logra a costa de la cantidad.

terres comunals que servien com a medi de subsistència per a la immensa majoria del poble indígena.

Aquella oligarquia lliuraria immediatament el país a mans dels interessos internacionals, especialment de la Gran Bretanya, a qui tot seguit hom farà generoses concessions de terres i boscos i dins les naus de la qual començaran a transportar-se l'anyil, la grana i el cotó guatemalencs.

Així, la independència guatemalenc no tingué altres conseqüències que les de fer-se amb el poder polític aquells que ja tenien el poder econòmic. Conservadors i liberals (els dos sectors de la classe dominant) s'aniran alternant en el poder amb petites resistències internes, però mantenint el sistema d'explotació que el poble patia des del 1524.

Durante algunos años, después de la guerra, el café estuvo en auge. Los plantadores se enriquecieron. Y lo que siempre sucede en un caso así sucedió inevitablemente. Las noticias de las ganancias que se obtentan provocaron una invasión. Miles de personas emigraron a los trópicos e invirtieron todo su capital en crear varios millones de hectáreas de nuevas plantaciones."

ALDOUS HUXLEY, "Más allá del Golfo de México" (Publicado en 1934).

ELS ALEMANYS I EL CAFÈ

L'anyil i la cotxinilla necessitaven poca extensió de terra per a la seva producció, però el café necessitava extensions considerables i mà d'obra barata, i també millors vies de comunicació per al seu transport i millors i més grans instal·lacions portuàries per a l'exportació. I per a tot això calia capital financer.

Les primeres mesures dels liberals anaren encaminades a incorporar més terres per a la

producció del cafè. I per aconseguir-ho hi havia un recurs fàcil: la confiscació de les terres de l'església, a la qual atacaran sense pietat i desposseiran dels privilegis que tenia. Igualment, s'afegiran a aquestes terres destinades al cultiu del cafè d'altres arrabassades als indígenes, més nombroses i importants que les de l'església. Hom diu que el millor cafè és el que es conrea a una altitud de 1.000 a 1.500 m., en terres relativament altes, les quals constitueixen una part de l'obligat refugi dels nadius.

Amb aquesta apropiació de les terres dels indígenes s'aconseguia un doble objectiu: disposar de més terres i, alhora, fer més dependent el poble dels latifundistes, ara dedicats al cultiu del cafè. Va desaparèixer, així, una gran part dels "pueblos de indios" que s'havien establert en temps de la colònia, i llurs habitants passaven a dependre de la producció de cafè, perquè entre les terres confiscades estaven els empris comunals.

L'enorme capital necessari per a endegar el conreu del cafè arribà d'Alemanya, i amb el capital arribaren capitalistes i tècnics en òptimes condicions d'explotar les terres que tan generosament i amb tota mena de facilitats possaven en llurs mans els governants guatemalencs.

Tan considerable era el volum de producció, que fins i tot varen construir un ferrocarril des de la zona cafetera d'Alta Verapaz fins a l'Atlàntic, on directament embarcaven el cafè amb direcció al port alemany d'Hamburg.

És a dir, els alemanys produïen el cafè, el transportaven i el comercialitzaven. Tot el procés estava finançat per capital alemany. Vers l'any 1914, la meitat del cafè guatemalenc el produïen els estrangers, la majoria dels quals eren alemanys. El cafè representava el 90% dels ingressos per explotacions, i gairebé el 60% de l'exportació del cafè tenia com a destinació Alemanya.

Camp de treball sota control militar.

Aldous Huxley descriu també els mètodes d'explotació de l'indígena a la dècada del 1930:

"Los soldados están allí para controlar que el espíritu de colaboración no se enfríe."

Trabajo voluntario a punta de bayoneta... la idea, para nosotros, es extremadamente desagradable. Pero, obviamente, cuando uno se encuentra confrontado con el problema urgente de domesticar un desierto no puede permitirse el lujo de ser muy remilgado con respecto a los métodos a utilizar para que el trabajo sea realizado. El desarrollo de una tierra subdesarrollada será en último término -esperamos- beneficioso para todos los habitantes. Pero este bien potencial no puede llevarse a cabo sin una gran cantidad de esfuerzo humano sistemáticamente aplicado. Toda potencia colonial se ha visto obligada a sistematizar los esfuerzos de sus súbditos por medios compulsivos. A la vista o disfrazado, como esclavitud o en alguna otra forma menos brutal, el trabajo forzado ha sido utilizado por doquier en el desarrollo de países salvajes. Y es extremadamente difícil imaginar cómo podrían haberse desarrollado sin él.

No lejos de Sololá pasamos a un grupo de indios trabajando en el camino. Dos o tres soldados,

rifle en mano y con las bayonetas caladas, supervisaban las operaciones. ¿Convictos?. Nada de eso. Pagadores de impuestos y voluntarios. Muchos de los indios aún pagan los impuestos con su trabajo, y cuando es necesario hacer alguna obra considerable, las autoridades envían a decir a las aldeas vecinas que necesitan tantos voluntarios.

LA IMPLANTACIÓ DELS E.U.A.

Cap a finals del segle XIX el fort desenvolupament industrial als EE.UU. dona lloc a la creació de grans corporacions financeres, l'ambició de les quals ultrapassa les fronteres nordamericanes. La mirada d'aquests capitalistes es centra, entre d'altres països d'Amèrica Llatina, a Guatemala, en la riquesa de les seves terres i en la seva mà d'obra barata.

El 1901 hom signa el primer contracte d'embarcament amb la United Fruit Company, i el 1904 Minor Keith construeix el primer ferrocarril bananer, amb la qual cosa comença l'imperi de la banana. Progressivament es van anar fent generoses concessions de terres a la United Fruit Company (UFCO) a l'Orient i a la Costa Sud-Occidental del país, i per a ella calgué expropiar i silenciar els seus antics propietaris; tot era bo per aconseguir-ho: des de la indemnització ridícula a l'ocupació de forces repressives, des de la persuasió fins a la desaparició i l'assassinat. El 1912 la International Rail Ways of Central America (IRCA), empresa controlada per la United Fruit Company, es fa amb tots els ferrocarrils. La depressió econòmica del 1929 afectà greument el preu del cafè i conseqüentment l'economia guatemalenca en general, ja que el 90% dels ingressos del país depenien d'aquest producte, controlat per capital alemany. Així és com es produeix el xoc d'interessos entre Alemanya i els E.U.A. per controlar l'hegemonia econòmica guatemalenca. Lentament la pugna d'interessos es desvia vers Nordamèrica, especialment a rel de la Segona Guerra Mundial, en què les pressions del Govern dels Estats Units provoquen l'expropiació dels cafetars alemanys.

Amb la derrota d'Alemanya, la consolidació dels E.U.A. com a primera potència hegemònica és un fet. Les grans corporacions es preparen per envair econòmicament Amèrica Llatina, exigint i creant un "clima" sòcio-polític favorable als seus

interessos.

1944-1954. DEU ANYS DE DEMOCRÀCIA

Els guatemalencs anomenen el període comprès entre 1944 i 1954 com a la "revolució". Encapçalada per la burgesia, fou una revolució democràtica nacional que obligà a demetre el dictador Jorge Ubico (1931-1944) i tingué efectes de gran abast per al desenvolupament del país.

En Juan José Arévalo fou el primer president d'aquesta dècada i guanyà les eleccions més lliures de la història de Guatemala amb el 85% dels vots.

Totes les energies del govern de l'intel·lectual Arévalo es van adreçar cap un doble objectiu: l'establiment d'una democràcia formal i la modernització de l'economia, tenyida de feudalisme. Es vers aquesta doble direcció que assenyalaran totes les lleis i reformes que es produïren en aquells anys.

Les lleis de llibertat d'expressió, de premsa, de partits polítics, d'autonomia universitària, etc... van ser molt ben acollides pels guatemalencs, per als qui significaven una agradable novetat que abans mai no havien conegut.

Es van prendre mesures importants quant als serveis per al poble: es va destinar un terç del pressupost total del país per a la construcció d'escoles, habitatges, hospitals, assegurança social, ... Cal apuntar com a dada interessant a tal efecte que per a totes aquestes despeses Arévalo va comptar amb el suport i l'ajut de les Nacions Unides i del govern nordamericà. El Codi de Treball del 1947 va establir-hi el dret a la vaga i el dret a la sindicació, i obligava al fixament de contractes entre patrons i obrers, així com dels salaris mínims. La Llei d'Arrendaments Forçosos del 1949 obligava els terratinents a llogar les seves terres desocupades als camperols. Es van experimentar algunes millores pels obrers industrials i de les grans companyies nordamericanes i va cessar la repressió brutal en contra del poble. Però no es van tocar els interessos estrangers i el poder dels terratinents va romandre intacte igualment. La situació dels camperols tot just va millorar un xic més enllà del respir de la repressió. No va quedar afectada per res l'estructura social del país, puix no es prengué

cap mesura que fes canviar de manera efectiva la distribució de l'ingrés.

En aquest ambient, En Jacobo Arbenz és elegit president el 1951. El seu objectiu era crear un capitalisme nacional independent tot modernitzant l'economia nacional i elevant el poder adquisitiu de les masses; això demanava un canvi estructural profund: la reforma agrària.

Es així com el 1952 es promulgà la Llei de Reforma Agrària, el propòsit de la qual era eliminar tot tipus de propietat feudal al camp, abolir les relacions d'explotació per tal de lliurar terra als camperols que no en tenien o que en tenien en ínfima quantitat, facilitar ajuda tècnica i augmentar el crèdit agrícola en benefici de tots els qui treballaven la terra.

La llei afectava únicament aquelles grans finques que tenien terres desocupades, no afectava les terres productives i encara menys amenaçava el principi de propietat privada.

D'aquesta forma, en poc temps més de 100.000 famílies camperoles rebien terres i ajuda tècnica de l'INFOP.

Però el principal terratinent del país continuava sent la United Fruit Company, que, de les més de 225.000 hectàrees que posseïa, només n'utilitzava el 15%.

Així doncs, el Govern expropià 115.000 hectàrees, pagant quasi dos milions de dòlars en compensació, mentre que la United exigia 16 milions.

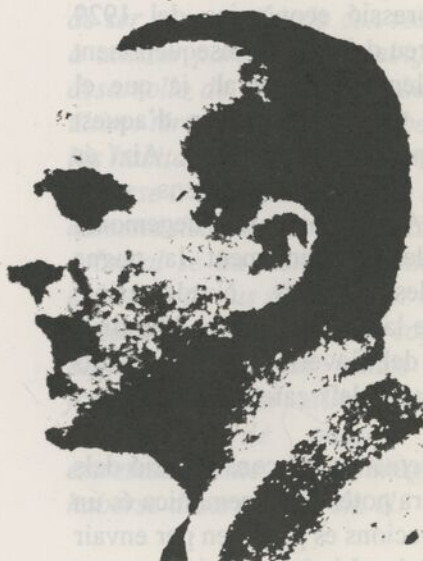
Aquesta situació enfrontà el Govern d'Arbenz amb el dels E.U.A., que sostenia els interessos de la United.

Aquest enfrontament s'aprofundí quan els E.U.A. cancel·laren tota l'ajuda econòmica a Guatemala i feren pressió al Govern d'Arbenz per pagar els 16 milions de dòlars exigits per la UFCO (United Fruit Company).

El conflicte es resolgué quan el juny del 1954 les forces mercenàries d'En Castillo Arenas, sostenides pels E.U.A., envaïren Guatemala des d'Hondures, forçant Arbenz a dimitir. Un cop investit president, En Castillo Arenas anul·la les mesures progressistes dels governs anteriors, que havien beneficiat els obrers i camperols (devolució de les terres repartides mitjançant la Reforma Agrària als seus antics amos, dissolució de sindicats, supressió dels programes d'alfabetització, censura sobre la premsa, etc...) i estableix noves institucions que beneficiaren la burgesia i els inversionistes estrangers. Així mateix, era necessari combatre la consciència política del poble, per la qual cosa instaurà novament un eficaç aparell repressiu. Així finalitzava aquest parèntesi de la història guatemalenca.

El president Arbenz

Nixon visita Guatemala

F. LA HISTÒRIA RECENT: LA MILITARITZACIÓ DE L'ESTAT, 1954-1991

Des del 1954 es recompon el règim oligàrquic, recolzant-se en un paper cada cop més destacat de l'exèrcit, el qual passa a tenir el protagonisme dins l'esfera econòmica per mitjà del Banc de l'Exèrcit i d'algunes fàbriques, especialment d'armes. Alhora, els militars accedeixen a l'oligarquia agroexportadora mitjançant el control de l'aparell de l'Estat i de l'ocupació de grans finques a la franja transversal nord. El 1974 els generals de l'exèrcit reberen 9.000 hectàrees cadascun a les terres més fèrtils d'El Petén; els coronels s'adjudicaren 450 hectàrees. El 1986, el 60% de les terres conreables d'Alta Verapaz era propietat dels comandaments de l'exèrcit.

Des de la dècada dels seixanta, s'hi institueix el terror sistemàtic com a mecanisme de control de la població i de la lluita contrainsurgent. L'assessorament dels E.U.A. i l'experiència de la II Guerra Mundial, de la guerra d'independència Argelina i del conflicte del Vietnam, permeteren a l'exèrcit guatemalenc una eficàcia considerable: milers d'assassinats i desaparicions ho testimonien. Malgrat tot, el fracàs militar per

esvair la guerra popular revolucionària enfurí l'exèrcit i l'oligarquia, els quals, ajudats novament pels E.U.A., dugueren a terme una ofensiva ferotge als anys 1981-1982. Van haver-hi matances col·lectives, política de "Terra arrasada" i la creació de les "Patrullas de Autodefensa Civil", que des del 1960 han donat com a resultat més de 240 viles destruïdes, 40.000 desaparicions, 100.000 morts i un milió de desplaçats forçosos que resten sota control militar i que fan servir de força de treball gratuïta per a les seves finques.

Les víctimes són, en línies generals, indígenes i "ladinos" pobres. En aquesta repressió és gran la voluntat dels militars per acabar amb la identitat dels indígenes; identitat que permet alimentar un sentiment col·lectiu de poble enfront de la classe dominant.

En aquest marc, el govern "democràtic" d'En Vinicio Cerezo ha deixat incòmode el poder dels militars i s'ha preocupat, fonamentalment, de guanyar-se el suport internacional per tal d'aïllar

l'URNG; objectiu que no ha aconseguit, com ho demostra el fet que la força de l'exèrcit popular hagi augmentat gràcies al suport de les classes obrera i camperola, la qual cosa ha forçat el govern a encetar un diàleg amb la guerrilla i amb els moviment populars, sindicals i religiosos que

estan per la pau i la reconciliació. El diàleg, iniciat a Madrid i a Oslo sota el govern de Cerezo, es reanuda amb Serrano l'abril del 1991, tot tenint sempre com a rerefons la violència institucional manifestada en l'assassinat i les desaparicions contínues.

El president Cerezo el juny de 1988

Aixecament judicial d'un cementeri clandestí a El Quiché (juny de 1988)

La verdad Tierra de nadie

Por: FUEGO

¡Ah! esta Guatemala con su ola de crímenes, de violencia común y política, del señorío de los comisionados militares y las Patrullas de Autodefensa Civil o grupos paramilitares, a secas, y la soga pendiente del cuello del guatemalteco que se debate entre los jinetes del apocalipsis que cabalgan en la miseria y el hambre y un desgobierno continuado.

Simplemente Guatemala se ha convertido en el escenario de los terribles, de el horror y el terror. La ola de crímenes que han causado "indignación" en el gobierno parece no terminar, pero la policía y el ministerio de Gobernación no parecen tan preocupados como dicen, porque antes se tienen que enfrentar a una serie de problemas de orden interno y al desquebrajamiento de su híbrida relación de "fuerzas de seguridad", ahora comprometidas en las acusaciones constantes y más frecuentes de que algunos de sus miembros están relacionados o involucrados más directamente en estos mismos hechos de violencia.

No es nuevo lo que se dice que las fuerzas de seguridad del país están comprometidas con los secuestros y asesinatos, pero no se ha podido ahondar en establecer una verdad absoluta en esto, como consecuencia de la impunidad de la que gozan sus miembros. Han existido evidencias, pero quien ha osado iniciar cualquier acción es secuestrado más tarde asesinado con el tiro de gracia y su cuerpo torturado. Si no miremos retrospectivamente y muy cercano en tiempo, 10 años, cuando varios periodistas fueron asesinados, otros perseguidos y exilados los afortunados.

El periodista Byron Barrera, fue emboscado y su esposa asesinada en esa terrible acción. Vino a Guatemala a denunciar a los autores intelectuales y materiales del hecho, pero no dio nombres en público de aquéllos. Dijo que por no comprometer el sumario del proceso. En esto hay algo más de fondo: no se arriesgó estando en territorio guatemalteco, donde hay una especie de "tierra de nadie". Porque si no miremos la lista de víctimas de la semana de sangre, la anterior, y el inicio de esta donde nuevamente aparecen cadáveres a un lado de los caminos polvorientos o algo más: las amenazas de los patrulleros de autodefensa civil en contra de un funcionario judicial y las viudas de aquellos guatemaltecos secuestrados que nunca aparecieron, que ahora buscan afanosamente en fosas clandestinas aquellos restos.

Las Patrullas de Autodefensa Civil se han convertido en grupos paramilitares que, como están las cosas, también tienen la garantía y el beneficio de la impunidad para amenazar, matar, como ha ocurrido en otros hechos de otros lugares, perseguir y hacer de todo en aras "de la seguridad del país". Hasta el momento el Ejército que es el encargado de su vigilancia no ha dicho esta boca es mía en el caso, pero la denuncia de las amenazas está allí presente. No, esto no es posible más que sólo en Guatemala donde nos debatimos en hechos fratricidas desde hace muchos años. Nuestra historia está llena de sangre, no de ahora, ni de 30 años atrás, sino de mucho atrás, más... más...

Y estamos a merced de esta violencia que no termina. Porque las mismas fuerzas de seguridad que deben cuidarnos, están preocupadas por el rompimiento interno de una alianza insegura que se llamó SIPROCI. Entre ellos hay serios problemas y entonces no puede confiarse en ellos, luego de las acusaciones de que la muerte y el terror salen de las mismas fuerzas del orden, las que en cualquier momento salen a la calle y paran el paso de vehículos "para investigar". ¡Ah! esta Guatemala que parece tierra de nadie.

El Gráfico, 15.08.1991

Matanza de campesinos en la región norte de Guatemala

FFE

Guatemala. El procurador adjunto de los Derechos Humanos de Guatemala, César Fernández Guadamuz, se declaró el sábado «aterrado» por los recientes asesinatos de campesinos en la región norte del país.

Los asesinatos fueron cometidos presuntamente por paramilitares, a los que acusaron de ser guerrilleros. El procurador adjunto de los Derechos Humanos condenó la impunidad que impera en esa zona de Guatemala, e indicó que está preocupado porque allí se violan los derechos humanos sistemáticamente, sin que la Policía capture a los responsables de las matanzas, presuntamente grupos paramilitares que acusan a los

campesinos de guerrilleros.

César Fernández dijo que los campesinos acusaron a las paramilitares Patrullas de Autodefensa Civil (PAC) de los «ajusticiamientos extrajudiciales» en la región guatemalteca de Quiché.

Las PAC, que dependen de las Fuerzas Armadas y están integradas por indígenas, fueron formadas en 1982, cuando Vinicio Cerezo era presidente, con el objeto de combatir a la guerrilla y controlar a los pobladores de las áreas rurales.

El Independiente, 15.04.1991

MATANÇA A ESCUINTLA

Guatemala, agosto 23. De nuestra Redacción.- La Auditoría de Guerra dictó auto de prisión contra seis de los siete militares a quienes se acusa de tener participación en la muerte de 11 personas, cuyos cadáveres fueron hallados el 9 de los corrientes en la carretera a Taxisco, Santa Rosa.

El coronel y licenciado **Ramón Pantaleón Palencia** dijo que al dictarse el auto de prisión en contra de los seis detenidos, ahora se deberán

esperar los quince días del sumario para la siguiente fase del proceso.

Por otra parte nuestro informante dijo que se envió a la Corte Suprema de Justicia todo lo actuado por ese tribunal militar para iniciar las investigaciones del correspondiente antejuicio en contra del comandante de la zona naval del Pacífico, capitán de navío **Rubén Girón Arriola**.

Ahora se ha dictado el auto de prisión en contra del capitán de fragata **Mario García**; el teniente

Luis Pedro Alonzo Guerra; teniente de reservas, **Ever Alberto Galindo López**; especialista **Jorge Alberto González Trujillo**; cabo **Gilberto de Jesús Campos Morales** y soldado de infantería de marina, **Tito Martínez Pérez**.

En los siguientes quince días, tanto la defensa como la parte acusadora, el Ministerio Público en este caso, deberán de aportar las pruebas correspondientes para llegar a la segunda fase del proceso.

El Gráfico, 23.08.1991

Ciudad de Guatemala

Amenazas contra periodistas

□ Reporteros son presionados para no informar sobre varios casos de mucha trascendencia

MATANÇA A ALTA VERAPAZ

En el más absoluto misterio se hallaba ayer la masacre que fue descubierta en la carretera que de Cobán lleva a la finca "Chimelb", en Lanquín, Alta Verapaz.

Los cadáveres baleados y golpeados, de las seis personas, entre quienes se hallaban dos niños, fueron descubiertos a las ocho treinta de la mañana del 16 de los corrientes.

Entre las víctimas se encuentra el señor Antonio Welman Paz, hermano del entrenador de fútbol, Carlos Enrique "Ronco" Welman y tío del ex zaguero central del campeón Comunicaciones, Allan Welman. La víctima trabajaba como administrador de la finca mencionada y viajaba en su vehículo, un pick-up Toyota placas P-51384; llevaba con él a su hijo, Carlos Antonio Welman Paz, de 14 años de edad y subnormal, quien fue asesinado también. En el vehículo se hallaba igualmente Romelia Pereira, do-

méstica de la finca. Con ellos se encontraba la niña María José Pereira, de 18 meses de edad, a quien los asesinos amputaron la lengua.

En otro vehículo, una camioneta sport Subaru, viajaban el ingeniero costarricense Oliver Ruiz, quien se hacía acompañar de un chofer de la finca, el señor Federico Roulet Chen. Ruiz era el supervisor de la finca cafetalera, propiedad de la familia Torriarte.

El Gráfico, 18.08.1991

Dirigente de FENASTEG al exilio

El dirigente Mauricio Raxcacó, secretario de organización del sindicato de la Tipografía Nacional y miembro de la Federación Nacional de Sindicatos de Trabajadores del Estado de Guatemala -FENASTEG- salió ayer a las 07:30 horas al exilio hacia un país europeo.

El sindicalista Raxcacó estuvo a punto de ser secuestrado por cuatro hombres armados el lunes, lográndose poner en refugio en la Cruz Roja Guatemalteca.

El Gráfico, 24.08.1991

LA VIOLENCIA QUOTIDIANA

Guatemala, agosto 3. Por Rony Iván Véliz, de la redacción de "EL GRÁFICO".- Nueve personas fueron asesinadas en las últimas horas, seis de ellas el con "tiro de gracia" y tres con señales de haber sido torturadas. Los cuerpos fueron localizados en distintos puntos de la ciudad capital y sus municipios, en un recrudecimiento de la violencia.

Los primeros tres cadáveres fueron localizados entre el cerro Gordo y Villa Hermosa, al final de la Avenida Petapa, en la zona 12 de esta capital. Presentaban señales de tortura en diferentes partes del cuerpo, con las manos atadas a la espalda y boca abajo, y con el famoso "tiro

de gracia". Bomberos Municipales descubrieron el macabro hallazgo.

Horas más tarde fueron descubiertos los cuerpos de una pareja de esposos, también con el "tiro de gracia", en un dormitorio de la 9a. avenida y 15 calle de la zona 1 de esta capital.

Asimismo, en el Anillo Periférico, frente a la colonia Bethania, zona 7, fue descubierto el cadáver de una mujer ya en estado de descomposición, que aparentemente estaba secuestrada y fue lanzada al fondo de una hondonada. Se ignora la edad.

También se pudo establecer que a la altura del kilómetro 21 de la ruta a Boca del Monte, apareció el cadáver de un hombre

no identificado, quien presentaba señales de tortura en diferentes partes del cuerpo.

Habitantes de la colonia Primero de Julio, en la zona 19 de esta capital, dieron a conocer que un hombre no identificado, de aproximadamente 22 años de edad y con el tiro de gracia, fue hallado en el fondo del barranco de Las Guacamayas, ayer en las primeras horas de la noche.

Por último, otro cadáver de un hombre de aproximadamente 25 años de edad, fue localizado tirado a la orilla de la carretera al Atlántico, presentando heridas y golpes, y señales de haber sido torturado.

El Gráfico, 04.08.1991

Optimismo ante el diálogo por la paz entre la guerrilla y el Gobierno guatemalteco

Desde 1960 se han producido al menos 100.000 muertos por la violencia política

AGENCIAS

México. El obispo Rodolfo Quezada, presidente de la Comisión Nacional de Reconciliación de Guatemala y de la Conferencia Episcopal de este país, se mostró ayer muy optimista por el «diálogo constructivo» iniciado entre el Gobierno y la URNG, frente que aglutina a las cuatro principales organizaciones guerrilleras del país.

Quezada explicó que la prolongación de las negociaciones para lograr la paz en Guatemala, que inicialmente estaban previstas que terminaran el pasado jueves, se debió justamente a la amplitud de temas a tratar y al avance que se estaba produciendo en ellas.

La delegación del Gobierno guatemalteco en las conversaciones de paz estuvo presidida por el ministro de Gobernación, Ricardo Méndez, a quien acompañan el jefe del Estado Mayor de Defensa, general Raúl Bedoya, y el secretario general de la Presidencia, Manuel Conde, entre otros.

Por el lado guerrillero, la delegación estuvo compuesta por los máximos dirigentes de la URNG, Gaspar Ilion, Pablo Monsanto, Rolando Morán y Carlos González.

La URNG agrupa al Ejército Guerrillero de los Pobres (EGP), a las Fuerzas Armadas Rebeldes (FAR), al Partido Guatemalteco de los Trabajadores (PGT) y a la Organización Revolucionaria del Pueblo en Armas (ORPA).

A esta verdadera «cumbre» por la tan anhelada paz asiste también, además del obispo Quezada, el español Francesc Vendrell como observador de las Naciones Unidas y en representación de su secretario general, Javier Pérez de Cuéllar.

La guerrilla guatemalteca inició sus actividades tras un frustrado golpe de Estado en 1960 contra el general Miguel Idígoras, entonces presidente de Guatemala. Desde esa fecha se han producido más de 100.000 muertos como consecuencia de la violencia política.

A pesar de las declaraciones democratizantes del Gobierno guatemalteco, diariamente se siguen denunciando secuestros, asesinatos y atropellos por parte de las Fuerzas Armadas, especialmente en las zonas rurales. Esto ha llevado a muchos jóvenes campesinos a incorporarse a las organizaciones guerrilleras, escépticos ante las soluciones por la vía pacífica.

CONDEG

DENUNCIA:

DEL CONSEJO NACIONAL DE DESPLAZADOS DE GUATEMALA —CONDEG—

Ante el Congreso de la República; la Procuraduría de Derechos Humanos y Organismos Nacionales e Internacionales de Defensa de Derecho del Hombre.

1. Los días 26, 27 y 28 de julio, los comisionados militares, jefes de patrullas civiles y soldados del ejército reiniciaron la práctica del reclutamiento forzoso. Esto ocurrió en cuatro caminos: en los municipios de San Idelfonso Ixtaguacán, Colotenango, San Pedro Necta y San Sebastián, en Huehuetenango; en Escuintla, Santa Lucía Cotzumalguapa, Mazatenango y en áreas marginales de la ciudad capital. En muchos lugares, los comisionados militares y jefes de patrullas civiles capturaron a jóvenes menores de edad, y para devolverlos a sus familiares estuvieron cobrando un mínimo de cinco quetzales por joven devuelto. Denunciamos que estos hechos se constituyen legalmente en verdaderos secuestros, pues se priva violentamente de la libertad a los jóvenes. El ejército de Guatemala irrespeta con estos ilegales y repudiados hechos el sentimiento

humano, familiar y popular manifestado por miles de personas el 31 de mayo pasado, la Resolución de la Procuraduría de los Derechos Humanos y hasta su propia ley orgánica como institución armada.

2. Esta práctica del reclutamiento forzoso contradice totalmente los discursos de paz, democracia y legalidad del presidente Serrano, porque mientras habla de esto, su ejército sigue alentando la guerra, la represión, limita la libertad de las personas y actúa totalmente de manera ilegal. No puede creerse en un gobierno que dice una cosa y actúa de manera contraria.

3. Por lo anteriormente dicho, exigimos al Presidente y comandante general del ejército Jorge Serrano Elías, la suspensión del Reclutamiento forzoso, la devolución sin condiciones de las personas secuestradas mediante dicho reclutamiento y el procesamiento judicial de los comisionados militares y jefes de patrullas civiles que han realizado dichos secuestros.

POR LA RECUPERACION DE NUESTRAS TIERRAS
CONSEJO NACIONAL DE DESPLAZADOS DE
GUATEMALA —CONDEG—
MIEMBRO ACTIVO DE LA UNIDAD DE ACCION
SINDICAL Y POPULAR —UASP—

Guatemala, 7 de agosto de 1991

"Patria de las perfectas aves, libre
vive el quetzal y encarcelado muere,
la vida es libertad, Patria, lo sabes"

Miguel Ángel Asturias

EL QUETZAL

Núm. 12 Diciembre 1991

Full informatiu
de l'Associació d'Amistat
amb el Poble de Guatemala
Otto René Castillo

Diàleg: entrebancs i esperança

La darrera reunió entre el Govern i la URNG va acabar a Mèxic el passat mes d'octubre sense acords concrets ni propostes clares de continuïtat. Contrastant amb els èxits de reunions anteriors o amb els aparents avenços en el procés salvadorenc, la negociació a Guatemala sembla aturada. Manca de voluntat política del Govern, l'espionetat del tema que es tractava (drets humans) i totes les seves implicacions, i el que la URNG ha anomenat "pressions internes negatives" han contribuït a provocar aquest bloqueig. Com s'ha arribat a aquesta situació?

La manca de voluntat negociadora del Govern pot ser tant fruit d'una visió distorsionada de la situació militar, com de l'intent de guanyar temps, sigui per a retardar el procés o per a resoldre les seves pròpies contradiccions. En qualsevol cas, aquesta manca de voluntat s'ha manifestat clarament tant en la seva passivitat (absència de propostes excepte la de desarmament de la URNG), o pel seu bloqueig a l'actuació dels mediadors, als qui no es permetia fer propostes, i en alguns casos ni tant sols assistir a les reunions. Davant aquesta situació, la URNG difon a primers d'octubre un comunicat explicant la situació del diàleg. La lectura d'aquest permet contrastar que l'afirmació governamental que el comunicat trenca l'acord de no fer públic el discurs a les taules de negociació és una protesta infundada. No sols no hi ha cap informació sobre discussions concrets sinó que ni tant sols fan públiques les seves propos-

EXERCICIS

III. LA HISTÒRIA

CRONOLOGIA

1. Confecciona cinc eixos cronològics i assenyalen en cadascun d'ells els esdeveniments que et semblin més notables de les cinc etapes en què hem dividit la història de Guatemala, després de treballar-les.

ELS ORÍGENS: ELS MAIES, UN IMPERI AGRARI (9000 a.c.-1524 d.c.)

1. ¿Entre quins anys es desenvolupa el període Maia Clàssic? Indica la ciutat més important d'aquesta època i la seva localització geogràfica.
2. ¿Amb quins períodes de la història espanyola i/o catalana coincideix? ¿Quina era la composició política de la Península Ibèrica en aquella època?
3. Descric les activitats econòmiques dels maies. Quina era la primordial?
4. Explica el paper dels sacerdots en la civilització maia. ¿Pots explicar l'íntima relació que es donava entre economia, grups socials, poder polític i cultura?
5. Per què creus que la religió voltava entorn l'agricultura? Cerca de justificar la seva supervivència fins als nostres dies.
6. Fes un breu resum del fragment del "Popol Vuh" que relata l'origen de l'home i compara'l amb allò que hi diu la Bíblia.
7. Enumera els principals aconseguiments de la cultura maia.

8. Creus que els maies foren un poble important? A quins altres pobles de la Història els podries comparar?

CONQUESTA I COLONITZACIÓ (1524-1821)

1. Per què reberen el nom d'indis els nadius americans?
Et sembla correcte que continuem dient-los així?
2. ¿Com es pot explicar el triomf militar espanyol sobre els indígenes? Quines conseqüències tingué per a la població autòctona?
3. Fixa't en la il·lustració de la pàgina 19. Els espanyols s'hi veuen ajudats per indígenes, ¿com t'expliques aquesta col·laboració?
4. Quina és la base de la riquesa de Guatemala?
5. Descric les diferents maneres d'explotar la força de treball indígena. Davant aquesta situació, ¿com varen reaccionar els indígenes?
6. Indica els principals conreus per a l'exportació, quan i on es produïen.

7. Tenint en compe tot el que has treballat, procura de fer una reflexió sobre el significat de la paraula "colonització".

LA INDEPENDÈNCIA (1821-1838)

1. Quants anys va estar Guatemala sota el domini colonial espanyol?
2. Quins van ésser els protagonistes de la independència?
Per què creus que estaven interessats en emancipar-se?
3. Fou Guatemala un país veritablement autònom a partir de 1821?
4. Quines conseqüències tingué la independència per als indígenes?

LA NOVA ECONOMIA (1850-1954)

1. Indica les raons per les quals es va introduir el conreu del cafè a Guatemala. Especifica el temps en què es produí aquest fet i les zones per les quals es va estendre aquest cultiu.
2. D'on surtiren les terres que es van convertir en cafetars? I la mà d'obra? Se sembla aquesta explotació a la dels espanyols?
3. Quin paper varen fer els alemanys en aquest terreny?
4. De quina manera justifica Aldous Huxley el treball forçat? Estàs d'acord amb el seu raonament? Per què?
5. El text ens diu que el cafè representava el 90% dels ingressos de les exportacions, ¿et sembla a tu que sigui una situació recomanable per a l'economia nacional?
6. Quan va començar la penetració dels Estats Units d'Amèrica a Guatemala? Quines foren les causes? A qui suplantà? Per què?
7. Què és la United Fruit Company? A què es dedica? Per quines regions es va expandir? Com ho va poder aconseguir?
8. Fes un resum de les principals reformes escomeses durant els governaments d'En Juan José Arévalo i d'En Jacobo Arbenz.
9. Per què creus que els E.U.A. varen recolzar en un principi aquestes reformes i després es van enfrontar als governs que les havien establertes?
10. Explica qui i per què s'alçaren contra la república democràtica presidida per Arbenz.
11. Cerca de justificar per què els guatemalencs denominen aquesta dècada "la revolución".

LA HISTÒRIA RECENT: LA MILITARITZACIÓ DE L'ESTAT (1954-1991).

1. ¿Per què l'exèrcit té tanta importància en el terreny polític? I en el terreny econòmic?
2. Qui pateix especialment la repressió? Per què? Quines n'han estat les conseqüències?

- Durant el temps que dediquis a estudiar aquest dossier, procura de llegir la premsa i fixar-te en les notícies que s'hi publiquin sobre Guatemala i Centramèrica per tal de veure el desenvolupament dels fets i afegir-los a l'eix cronològic.

IV. L'ECONOMIA I EL MÓN LABORAL

A. EL MÓN LABORAL

La població econòmicament activa a Guatemala el 1988 era de 2.915.000 persones, l'equivalent al 32% del total d'habitants. D'aquesta població activa, la capital del país en concentra el 38%, mentre que la població de la ciutat suposa només una mica menys del 25% dels habitants guatemalencs.

Aquestes dades impliquen que per cada 100 persones que treballen n'hi ha aproximadament 228 de dependents, indicador obvi de la pobresa a la que es troba sotmesa la major part de la població. Cal destacar, igualment, que només 800.000 treballadors tenen dret a la seguretat social.

La distribució sectorial de la població activa el 1988 era la següent:

Sector	%
Agricultura i ramaderia	56
Mineria	0,1
Indústria i artesanat	14,5
Construcció	4,5
Comerç i finances	8
Transport i emmagatzematge	2,8
Altres serveis	13,8

La participació de la dona en la producció és molt baixa: tan sols el 14% de la població activa real. Evidentment, aquestes dades no recullen el treball realitzat per la dona a les àrees rurals, als tallers artesanals casolans i al mercat negre del treball, especialment urbà.

L'explotació de la dona és paral·lela a la dels nens: 700.000 treballadors tenen menys de 18 anys. Però encara és més greu que, d'aquests, 100.000 siguin d'entre 8 i 14 anys. Segons la Comissió de Drets Humans de Guatemala, el 31% del conreu del cafè és producte del treball dels nens.

Tant les dones com els nens són els qui més pateixen les dures condicions laborals del país, especialment a les explotacions dins les finques. El món que recull Rigoberta Menchu de la seva infantesa a la dècada dels seixanta no ha canviat

de forma substancial en el relat d'altres nens treballadors el 1990.

Llegim a Rigoberta:

"Y ya fue cuando cumplí los ocho años que empecé a ganar dinero en la finca y fue cuando me propuse hacer una tarea de treinta y cinco libras (15 Kg.) de café al día y que me pagaban veinte centavos (cèntims de quetzal), en ese tiempo, por la tarea. Y hay veces que yo no hacía la tarea en el día. Si yo hacía las treinta y cinco libras, entonces ganaba los veinte centavos al día, pero si no, al día siguiente tenía que seguir ganando los mismos veinte centavos. Pero yo me proponía hacer y me recuerdo que mis hermanos terminaban su tarea por allí siete, ocho de la noche y había veces que me ofrecían ayuda y yo decía: tengo que aprender porque si no aprendo, quién me va a enseñar. Forzosamente tenía que hacer mi tarea. Había veces que, apenas hacía veintiocho libras porque me cansaba, sobre todo cuando había mucho calor. Entonces me daba dolor de cabeza y me quedaba durmiendo abajo del café".

RIGOBERTA MENCHU, op. cit.

I ens diu un treballador en "Trenzando el Futuro" (1991):

"Todos los niños pobres que estamos trabajando en las fincas estamos sufriendo mucho. No nos pagan nuestro día de trabajo; no podemos ir a la escuela, mientras el rico se niega a pagarnos 10 quetzales por nuestro trabajo en las fincas. ¿Acaso no es cierto que ya no podemos comprar ni siquiera una libra de azúcar, no podemos comprar nada de lo que necesitamos?"

La condició de la dona és doblement dura en el món laboral, així CONAVIGUA diu: "nosotras compañeras, cuando somos molenderas, nos levantamos a las 2 de la mañana y no descansamos hasta las 11 de la noche, con un salario miserable. El dinero que ganamos ni siquiera alcanza, por eso estamos exigiendo, pues, 10 quetzales al día. Pero nosotras, como mujeres, nos hemos dado cuenta que con los 10 quetzales no se compra nada; porque nosotras enfrentamos

todo, la alimentación de nuestros hijos. Por eso, compañeros, unámonos todos en una sola lucha.

I també: "Cuando cortamos el café, junto con

nuestros hijos, aunque hacemos igual cantidad que los hombres, por el hecho de ser indígenas y mujeres, que no sabemos leer y escribir, que no podemos hablar el español, nos roban."

El president del Govern té un salari mensual de més de 55.000 quetz. i els ministres de 6.000 quetz.

Teixidores

ATUR

L'atur és un mal endèmic a Guatemala, i la seva evolució manifesta amb claredat que el problema està molt lluny de solucionar-se; entre d'altres

raons degut a l'estancament econòmic que viu el país. Només cal observar les dades que tot seguit exposem:

Guatemala: Població i ocupació					
	1980	1985	1986	1987	1988
Població total (milions)		8.4	8.6	8.9	9.1
Població econòmicament activa (milions)		2.6	2.7	2.8	2.9
Atur %	2.2	12.0	14.2	12.6	12.5
Subocupació %	29.0	30.6	29.8	31.7	33.5
Atur total	31.2	42.6	44.0	44.3	46.0

ELS SALARIS

900.000 famílies (60% de la població) tenen ingressos de 151 quetzals/mes o encara menys.

1 Quetzal = 22 pessetes al març de 1991

1 dòlar = 107 pessetes al març de 1991

Això equival a 5 quetzals diaris; és a dir, un xic més que el salari mínim vigent. La meitat, però, de l'exigít.

QUINA ES LA DESPESA DIARIA D'UNA FAMÍLIA DE 8 MEMBRES?

(Gener 1990)

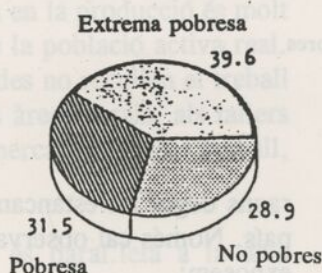
Despeses per any	Quetzals
Menjar (365xQ13,90)	5.073,50
Roba	569,00
Estris de cuina	24,00
Educació	150,00
Eines de treball	47,00
Total: despeses per any	5864,00
Total: despeses per dia (5.864/365)	16,06

"Trenzando el futuro" (pàg. 9)

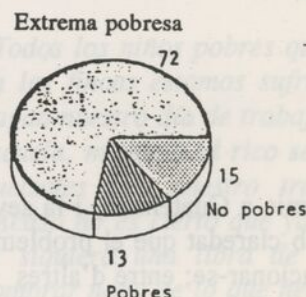

LA POBRESA A GUATEMALA: PERCENTATGES

1980

1988

El 1987 el nivell de vida dels guatemalencs havia retrocedit al nivell de 15 anys enrera, segons la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de San Carlos (estatal).

El febrer de 1988, la Conferència Episcopal de Guatemala escriuí: "Para nadie es un secreto que el campesino guatemalteco se encuentra en una

situación de desesperante marginación. A la inmensa mayoría no llega ninguno de los bienes y servicios que el Estado tiene la obligación de proporcionar a todos los guatemaltecos: ni escuela primaria ni educación no formal; ni asistencia sanitaria ni seguridad social alguna; ni vivienda que llene las mínimas condiciones de higiene y dignidad".

EXERCICIS

IV. L'ECONOMIA I EL MÓN LABORAL

EL MÓN LABORAL

1. Representa gràficament la distribució sectorial de la població activa, indicant-hi quin % suposen els sectors primari, secundari i terciari.

Quina és la principal activitat laboral? Quin nivell de desenvolupament delata?

2. En el text es diu que un indicador de la pobresa del país és la relació que existeix entre la població realment activa i la població dependent. Quina és, exactament, aquesta relació? Per què ens revela la pobresa del país? Compara aquestes dades amb el que guanya diàriament la majoria de la població.

3. Quin % de la població activa té dret a la seguretat social? Tenint en compte la relació entre la població activa i la dependent, quantes persones gaudeixen d'aquest dret fonamental? Quin tipus de treballadors són els que es veuen afavorits amb aquest dret (Tingues en compte que un percentatge molt alt d'assalariats són funcionaris de l'Estat).

Fes una valoració de tot això i compara-ho amb el que succeeix a l'Estat Espanyol amb la seguretat social.

4. Assenyala els avantatges que té per a l'empresari l'utilització de mà d'obra de dones i nens.

Quines conseqüències pot tenir per a un nen el fet de començar a treballar tan jove? (A més del que tu hi penses, considera el testimoniatge de l'infant guatemalenc)

La dona i els nens són doblement explotats. Per què?

Tenint en compte els testimoniats i les dades del dossier, podem dir que el racisme es manifesta en el món laboral?

5. Quin és el salari mitjà d'un camperol? Quina part de les despeses diàries pot garantir? Quant reivindiquen com a salari? Té alguna cosa a veure el salari real amb el treball de les dones i els nens?

6. Què vol dir subocupació? Quin grup social i quin sexe sofreixen especialment aquesta classe de treball?

7. T'indiquem que en 1991 un quetzal (Q) val 21 PTA; és a dir, 1/5 de dòlar. En 1980, un quetzal i un dòlar tenien el mateix valor, creus que això té res que veure amb l'augment de la pobresa? Quins altres factors penses que hi poden influir? Quins són, al teu parer, els trets que defineixen la pobresa?

B. L'AGRICULTURA

A Guatemala hi conviuen dues formes d'agricultura ben diferenciades: la tradicional dels indígenes, fonamentada en el conreu del blat de moro, fesols, carbasses, etc. i orientada cap a l'autoabastament, però que degut a la grandària de la propietat resulta insuficient; i l'agricultura de plantació -café, cautxú, cardamom, etc- orientada cap a l'exportació. Els trets més punyents d'aquesta darrera són la gran extensió de les finques, la seva pertinença als "ladinos" -militars i civils- i a algunes companyies estrangeres i la utilització de mà d'obra indígena en unes condicions d'explotació que esdevenen difícils de comprendre des de l'òptica europea, L'interès dels amos de les finques per obtenir el màxim benefici possible és el que explica les dures condicions del treball a les grans hisendes, on als salaris de

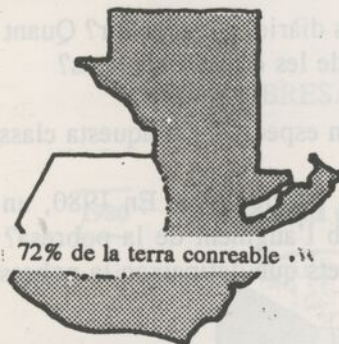
misèria cal afegir moltes altres mancances que resten recollides a les dades que anirem exposant. Juntament amb tot això, no s'ha de menystenir la utilització cada vegada més intensa dels insecticides i fertilitzants altament perillosos, que condueixen a una deterioració del medi ambient que suposa la degradació d'una natura exuberant. En aquest progressiu càstig a què es sotmet la natura guatemalenca, hi juga un paper molt remarcable la desforestació de la selva d'El Petén per tal de posar a mans de l'oligarquia milers d'hectàrees per a explotacions agràries, la construcció de la carretera transversal nord i la política de terra arrasada duta a terme pel govern a fi de castigar la població en resistència i en la seva lluita contra-insurgent.

EL PROBLEMA DE LA PROPIETAT DE LES TERRES

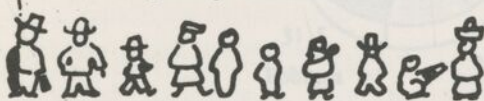
Ens trobem, sens dubte, davant del problema bàsic per comprendre la realitat socio-econòmica de Guatemala. Recorrem a alguns exemples per

aproximar-nos-hi. Vegem, en primer lloc, la distribució de les terres:

TINENÇA DE LA TERRA

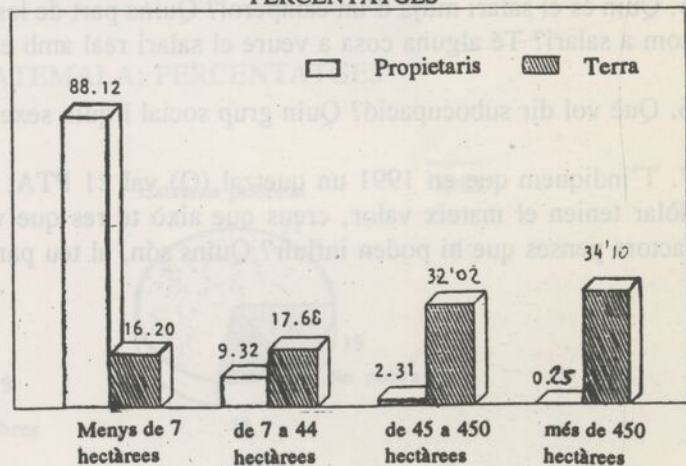

pertany solament...

... al 2% de la població; i per això la resta (98%) són amos només del 28% de la terra conreable.

GUATEMALA: LA TERRA I ELS SEUS PROPIETARIS PERCENTATGES

"Trenzando el futuro" (pàg. 5)

Les raons històriques les relata la "Declaración de Iximche" (1):

"(...) El sufrimiento de nuestro pueblo viene desde hace siglos, desde 1524, cuando llega a estas tierras el asesino y criminal Pedro de Alvarado (...). Nuestros antepasados fueron sometidos a la

esclavitud, se les trató peor que a las bestias de carga, se les marcó con hierro caliente y se les obligó a trabajar duro para que comieran los criminales invasores y se enriquecieran a costillas de nuestros abuelos y abuelas (...). Así llegó 1821. Los hijos de los invasores dicen que se hizo la independencia, pero la situación del indígena

siguió igual. Desde esa fecha, toda la riqueza que producían nuestros abuelos era ya sólo para los descendientes de los invasores (...). Y para poder seguir robando tierras y fuerza de trabajo a los indígenas, esos ricachones criminales crearon el ejército nacional en 1872, en tiempos del ladrón Justo Rufino Barrios. Ladrón porque robó muchas tierras comunales a nuestros pueblos para sembrar café, que es uno de los cultivos que más deja hoy (...). Desde esa fecha (1872) hasta 1974, el ejercicio nacional sirvió para cuidar las riquezas del puñado de ricachones Pero a partir de 1974 el ejército deja de ser guardián del dinero de los ricos; los coroneles y generales empiezan a robar tierras a nuestro pueblo (...).

El febrer del 1988, la Conferència Episcopal de Guatemala publicava "El Clamor por la Tierra", document que recull perfectament la situació del camperol guatemalenc i dóna alternatives per a la solució. Vegem algun dels seus punts més destacats:

(1) Feta el febrer del 1980, després de l'incendi de l'ambaixada espanyola a Guatemala per part de les forces policiaques, que provocà la mort d'un nombrós grup de camperols que s'hi havien refugiat i d'una part del personal diplomàtic. El fet suposà la ruptura de relacions diplomàtiques entre ambdós països, recomençades pel Govern del PSOE.

LA REFORMA AGRÀRIA, UNA NECESSITAT

Dones treballant

"...La carencia de tierra debe considerarse como núcleo fundamental de todo el problema social de nuestro país. La realidad innegable es que la mayoría de la tierra cultivable está en manos de una minoría numéricamente insignificante, mientras que la mayoría de los campesinos no posee un pedazo de tierra en propiedad para realizar sus cultivos. Y esta situación, lejos de acercarse a una solución, se torna cada día más dura y más dolorosa. Ciertamente, el grave problema de la tenencia de la tierra está en la base misma de toda nuestra situación de injusticia.

(...) Nuestra legislación parece orientada a mantener un régimen de la tenencia de la tierra en beneficio del terrateniente y de los poseedores del poder económico o militar, en detrimento del campesino y del indígena. Esta legislación está en la base y es la fuente jurídica de la situación injusta que vive Guatemala."

A mitjans de 1986 l'arquebisbe Próspero Penados opinà que la reforma agrària "cal practicar-la, des del moment en què la terra està distribuïda malament, perquè la major part de la terra està en molt poques mans; i això succeeix en detriment de l'economia, del benestar i també de la salut, així com de la felicitat dels altres".

El sacerdot Andrés Girón expressà a mitjans de 1987: "La tinença de la terra és un dels més greus problemes, i alhora l'origen de la crisi econòmica del país. Per resoldre aquesta situació cal fer una reforma agrària; és a dir, una redistribució de la terra, ja que un 70% d'aquesta es troba en poder d'un 1% de la població. Això és injust i és la base de la crisi de Guatemala".

El VI Congrés Nacional de Professionals de les Ciències Econòmiques, el març del 1987, també reconegué la necessitat de la reforma agrària.

Abans de plantejar les seves suggerències per resoldre el problema agrari a Guatemala, l'estudi de l'AID (Agència pel Desenvolupament Internacional) del 1982 assenyalava que, segons el ministre d'Agricultura guatemalenc -que fou qui encarregà la investigació- el govern exclou explícitament l'expropiació de les terres de propietat privada, la qual cosa constitueix una seriosa dificultat per plantejar alternatives, puix les terres conreables desocupades a les grans finques (latifundis privats) ascendeixen a 1.200.000 hectàrees, segons el cens de 1979.

Sense proposar programes específics, la FAO recomana l'establiment d'una política de desenvolupament rural on "es presti especial atenció al problema de distribució i accés a la terra per part dels sectors camperols. El desequilibri que hi ha al sector rural guatemalenc pel que fa a la tinença de la terra, fa pensar en la necessitat d'imposar-ne programes de redistribució de terres especialment d'aquelles que estan subutilitzades o bé on clarament existeixen conflictes socials originats per l'existència d'àrees de minifundis i la presència massiva de camperols sense terra al costat de grans latifundis subutilitzats.

L'estudi es fixà especialment en el bloc de les 1.362 finques més grans, que totalitzen 1.438.136 hectàrees (amb una mitjana de 1130 hectàrees cadascuna), les quals "haurien de subdividir-se i lliurar-se als agricultors sense terra, amb

l'objectiu que s'aprofités millor el recurs i es creessin fonts d'ocupació més estables".

El missatge episcopal "El clamor por la tierra" de febrer del 1988, després d'haver reconegut la necessitat de la reforma agrària, assenyalà, entre d'altres, les següents mesures com a algunes de les més importants i urgents per a millorar la situació dels camperols:

"- Legislar en funció d'una distribució equitativa de la terra, començant amb les vastes propietats estatals i les propietats insuficientment conreades, a favor dels qui siguin capaços de fer-les valdre".

- Facilitar l'atorgament de títols supletoris en els terrenys que els camperols han estat conreant al llarg dels anys.

- Assegurar legalment la defensa dels camperols i dels refugiats contra l'espoliació de les seves terres.

- Defensar els camperols contra l'especulació en l'arrendament de terres per conrear.

- Garantir que els camperols rebin un preu just i equitatiu, tot protegint-los dels intermediaris voraçs i sense escrúpols.

- Concedir les majors facilitats possibles de crèdits bancaris i adquisició de llavors, fertilitzants i atífells per llaurar.

- Disminuir els impostos indirectes en la compra de productes pel treball agrícola.

- Crear impostos directes per als latifundis proporcionalment a l'extensió de la terra".

NEGATIVA GOVERNAMENTAL A LA REFORMA AGRÀRIA

Quan es va conèixer a Guatemala el document de l'AID del 1982, circularen rumors sobre la possible realització d'una reforma agrària. L'abril del 1983 el ministre de Finances fixà la posició del govern (presidit aleshores pel general José Efraín Ríos Montt): "N'hi ha lleis i hi ha respecte a la propietat privada i als centres de producció. El govern actual és conscient que aquests darrers hauran d'estar a mans dels pagesos i dels

empresaris, que coneixen el seu funcionament. El govern mai no ha pensat ni pensa realitzar una reforma agrària".

L'agost del mateix any, En Ríos Montt fou enderrocant pel seu ministre de Defensa, el també general Oscar Humberto Mejía Víctores, qui després de pocs dies destituí el ministre d'Agricultura, que havia nunciat un projecte de "Desenvolupament Empresarial Agrari".

En Mejía Víctores també manifestà llavors: "No posarem en pràctica cap reforma agrària. Si alguns sectors fan pressió, els reitero que no acceptaré pressions de ningú."

El febrer-març del 1984, quan ja es parlava "d'obertura democràtica", una delegació ecumènica de Suècia visità Guatemala i es va entrevistar amb diversos sectors, d'entre ells amb dirigents de la Democràcia Cristiana. Els suecs van escriure al seu informe: "Els demòcrata-cristians declararen obertament que la reforma agrària és una necessitat. No obstant això, alguns dels sociòlegs, economistes i investigadors socials independents declararen que al govern civil que arribi al poder no se li permetrà tocar l'estructura socio-econòmica establerta al país."

Camperols

Uns mesos més tard, un grup de dirigents demòcrata-cristians, en reunió junt amb representants de la iniciativa privada, van dir que el seu partit no s'embarcaria en reformes agràries, bancàries o nacionalitzacions d'empreses o propietats del sector privat. Segons van dir, això fóra desastrós per l'economia del país, i un acte d'irresponsabilitat, ja que no resoldria res i provocaria una fuga de capitals.

El desembre del 1986, el Ministeri d'Agricultura del Govern d'En Vinicio Cerezo elaborà un document anomenat "Bases para sustentar la política agrària en el país", el qual apuntava la necessitat d'una concertació entre sector privat, camperols i govern, per tal de disminuir els grans extrems de pobresa i evitar els riscos d'una confrontació no pacífica.

El document contenia nou alternatives de solució al problema:

1. Estimular els empresaris de major productivitat.
2. Gravar amb impostos les terres desocupades.
3. Fomentar l'arrendament de terres a baix cost.
4. Fomentar el sistema de compra-venda de terres.
5. Revisar el cas de les parcel·les, per cercar una major productivitat.
6. Identificar i habilitar noves àrees de desenvolupament.
7. Organitzar els minifundistes per produir millor.
8. Incorporar terres d'El Petén a un pla ordenat d'aprofitament.
9. Fomentar la inversió estrangera a l'agricultura.

L'èmfasi es feia en la productivitat, donant per suposat que en augmentar-la, millorarien les condicions de vida dels treballadors. Tanmateix, mai a la història de Guatemala no hi ha hagut una relació directa entre aquests dos factors.

D'aquest document, que semblava constituir la política democristiana en matèria agrària, molt poques accions han estat dutes a la pràctica.

El govern únicament actuà com a intermediari i garant financer en la compra-venda de varis latifundis, i exhortà els terratinents a arrendar les seves terres desocupades als camperols. No s'ha realitzat cap revisió de les terres atorgades en anys recents a militars i latifundistes en les nover àrees d'explotació com ara el departament d'El Petén i la Franja Transversal del Nord.

El govern ni tan sols va fer pressió als terratinents per a que donessin en lloguer les seves terres desocupades als camperols.

"Demandamos que los cambios indispensables para buscar soluciones adecuadas a un problema tan ingente, se hagan con urgencia (...). Somos conscientes de que no se puede cambiar de la noche a la mañana algo que se ha ido estructurando a lo largo de muchos siglos, pero es indispensable no dar lugar a demoras innecesarias, que agravarían aún más el problema agrario."

(Conferència Episcopal, 1984)

La Confederació de la Unitat Sindical de Guatemala (USG); una de les centrals sindicals més importants del país, en document adreçat a la poderosa Unió Nacional Agropecuària (UNAGRO: Associació patronal dels grans finquers) el febrer de 1987, exposà la "necessitat urgent d'una reforma agrària" i advertí que "aferrar-se a posicions que només corresponen a un passat obscurantista resulta en aquests moments altament negatiu, a més de ser perillós."

L'AGRICULTURA TRADICIONAL DELS INDÍGENES

El text de Rigoberta Menchu explica amb claredat la supervivència de formes, creences i tècniques que reflecteixen la realitat del camperol hereu dels maies. La seva lectura ens posa cruament en contacte amb el món indígena.

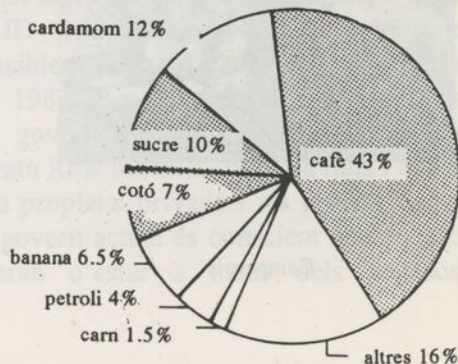
"(...) El maíz es el centro de todo, es nuestra cultura. La milpa es la siembra del maíz. El maíz es el grano. La mazorca es el cuerpo. La tuza es la hoja que cubre a la mazorca, sobre todo cuando está seca. El xilote es el centro. Por eso, al xilotear es cuando empieza a surgir el fruto. El maíz se utiliza para hacer la comida o la bebida pero también el xilote se utiliza para tapar botellas o para la comida de los puercos, de los perros. Entonces, empiezan otra vez los animales a buscar la milpa, cuando ya tiene elote. Los pájaros lo comen y los animales lo bajan para comer. Entonces, hay que cuidarla nuevamente. Echando tierra encima de la milpa para que los pájaros se vayan. Por lo general, los niños empiezan a cuidar la milpa y todo el día echan gritos adentro de la milpa y todos los vecinos están gritando adentro de su milpa (...)"

L'AGRICULTURA D'EXPORTACIÓ

Les grans finques propietat de l'oligarquia nacional estan orientades cap a l'exportació, de manera que són la base fonamental de l'economia del país, tal i com es veu en el següent gràfic:

AGROEXPORTACIÓ

La Costa Sud representa la meitat de l'economia del país. Al gràfic es pot veure la gran importància dels productes: cafè, sucre, cotó i cardamom. El cercle representa totes les exportacions de Guatemala, cada producte amb el seu percentatge d'ingrés total (xifres estimatives).

El contrast entre l'agricultura de subsistència i la del sector agroexportador es veu reflectit en els fragments següents del document episcopal "El Clamor por la Tierra":

"El sector agro-exportador propietario de ricos latifundios, concentra en sus manos las mejoras tierras cultivables y los poderosos medios de producción agropecuaria. Este grupo minoritario del país produce y comercia aquellos bienes mejor pagados en el mercado internacional, como son el café, el cardamomo, el algodón, el banano, el ganado y otros rubros de exportación tradicional. Su solvencia económica le permite la mecanización de sus cultivos y encuentra grandes facilidades en la obtención de créditos bancarios.

Muy pocos son los campesinos propietarios, pues la inmensa mayoría carece de tierras en

propiedad, y los que algo tienen se dedican a una agricultura de subsistencia en microparcelas, sembrando solamente maíz y frijol. Son numerosos los que se ven obligados a arrendar tierra, siendo víctimas de una inhumana especulación, o se ven compelidos a bajar a la costa en condiciones inaceptables. La dificultad de conseguir créditos bancarios y la falta de adecuada preparación técnica los conduce a explotar la tierra mediante sistemas arcaicos, algunos altamente dañinos a la ecología, y la inmensa mayoría no se beneficia con ningún sistema de seguro, ni tiene la más mínima posibilidad de ahorro, de manera que una sequía o un mal invierno los coloca al borde del hambre y de la muerte."

CONDICIONS DE VIDA I TREBALL A LES FINQUES

"En nuestro medio se explota frecuentemente al campesino de manera inhumana e inmisericorde. Este sigue siendo la mano de obra barata cruelmente explotada. Es evidente que el salario mínimo legal de 4,5 quetzales es insuficiente hoy día, dado el elevado costo de la vida. Y aunque hay algunos empleadores que pagan salarios superiores al mínimo legal y organizan un sistema social de prestaciones y beneficios, muchos, sin embargo, se resisten a pagar aún el salario mínimo y hay quienes encuentran la manera de burlarlo, aprovechándose de la extrema necesidad en que se encuentran los campesinos. Argumentar en esos casos la ley de la oferta y la demanda es a todas luces injusto e inhumano. El trabajo del hombre no es una simple mercancía."

("El clamor por la tierra").

Pel que fa a la situació dels camperols els latifundis, el Comitè de Unidad Campesina escriví en desembre del 1989:

"Los salarios en las fincas siguen entre 2,70 y 4,50 quetzales al día o por tarea; nos roban casi

la mitad de nuestro trabajo diario; los tratos que nos dan en las fincas, no se pueden llamar de tratos humanos; tomamos agua donde se lava la ropa y lleva otras suciedades; nos ponen a dormir en el lodo; en los algodones, mientras trabajamos, los aviones tiran los venenos sobre nosotros; muchos de nuestros hijos sólo fueron a morir y enfermarse en las fincas, porque no aguantaron todas estas condiciones. Si pedimos aumento de salarios y tratos justos, nos amenazan, despiden, secuestran y asesinan ...".

"Quince días teníamos de estar en la finca, cuando se muere uno de mis hermanos de desnutrición... Dos de mis hermanitos murieron en la finca. El primero, que era el mayor, murió cuando mi madre empezó a trabajar. Habían fumigado el café con el avión, como acostumbran a hacerlo mientras nosotros trabajamos. Entonces mi hermanito no aguantó el olor de la fumigación y se murió intoxicado..."

RIGOBERTA MENCHU, op. cit.

El president de la Comissió Nacional del Medi Ambient admeté el juny del 1987 que a Guatemala s'utilitzen com a mínim tres dels pesticides del grup conegut internacionalment com a "la dotzena maleïda" degut als seus nefastos efectes en la vida humana, animal i vegetal (Paraguat, EDB i Metil Paration). El febrer del 1988 fou inaugurada a Guatemala la planta industrial que fabricarà per a Guatemala i Centramèrica el Paraguat, un dels de "la dotzena maleïda". La Comissió del Medi Ambient assenyalà que les instal·lacions no satisfien els requisits per a aquesta activitat.

En un fòrum organitzat el 1987 sobre fumigacions, es donaren a conèixer estadístiques segons les quals Guatemala és un dels països que a nivell mundial té un del més alts índexs de defuncions a causa de l'ús immoderat de productes químico-tòxics.

En un estudi realitzat amb dones camperoles, es trobà que la llet materna conté més de 70 vegades del màxim tolerable de DDT permès per a la llet de vaca.

El maig de 1988, cinc rius de la vessant del Pacífic resultaren emmetzinats a causa dels pesticides. Quatre nens patiren greus intoxicacions i moriren diversos caps de bestiar (...). Al llarg d'aquell any, 618 treballadors agrícoles es van intoxicar severament durant les tasques de fumigació als departaments de Quetzaltenango, Suchitepéquez i San Marcos, segons informació de l'Institut Guatemalenc de Seguretat Social (...).

Davant de tot això, no és estrany que la poetessa indígena Maria Pérez Tzu manifesti en les seves pregàries el desig de veure's alliberada de l'obligació d'anar a treballar a les finques:

SVENTA UTZ'UTZ'NI'.

Ta xlag ti jun jchobe
Ta xlag ti jun chenek'yu'une
Ti jun chone
Ti jun utz'ut'ni'e
Kajval
Pero mu x-ech'ti vi yelan une Kajval
Toj abol jba yu'un tajmek ti mu xch'i li jchenek'
Yu, un une kajval
Pero yu'un ta xanav avu'un
ta banumil
ta vinajel, Kajval
Kajval
Jtot
Pero ventainbun me.

ENCANTO PARA NO TENER QUE IR A LA FINCA

Toma en cuenta, Kajval
Que te estoy hablando.
Te traigo humo.
Aquí te doy tus flores.
Toma en cuenta, Kajval,
Qué tanto me vas a dar
Los otros tienen caballos,
tienen borregos,
tienen gallinas, tienen camiones.
Toma en cuenta, Kajval,
que no quiero ningún trabajo lejos.
No quiero trabajar en ninguna finca
No quiero ir a la hacienda.

Rigoberta Menchu és un exemple de l'activitat de la dona guatemalenca en tots els camps. Es membre del CUC i ha representat el seu país i els indígenes guatemalencs en diversos fòrums internacionals. En 1990 va ser proposada pel Premi Nobel de la Pau. Son pare morí en la crema de l'Ambaixada Espanyola i sa mare i un germà foren salvatgement assassinats per l'exèrcit. Adulta, estudià l'espanyol, i amb altres dones, la majoria anònimes, són fonamentals en tots els moviments populars, malgrat que encara la situació de la dona, especialment la indígena, està molt lluny d'abastar la igualtat amb el varó.

EXERCICIS

AGRICULTURA

1. Trets de l'agricultura indígena pel que fa referència a:
 - propietat i dimensió de les finques.
 - tècniques emprades.
 - conreus més notables.
 - destinació de la producció.
2. Trets de l'agricultura d'exportació:
 - propietat i dimensió de les finques.
 - tècniques emprades.
 - objectiu de la producció.
 - evolució històrica dels conreus més importants des del s. XIX.
 - força de treball utilitzada:
 - * procedència.
 - * condició social.
 - * salari.
 - * condicions de vida i de treball a les finques.
3. Intenta explicar el paper del capital europeu, de la UFCO (United Fruit Company) i de l'exèrcit en l'agricultura guatemalenca (consulta, també, l'apartat d'Història).
4. En què consisteix el problema de la propietat de la terra? Quines conseqüències se'n deriven?
5. Quines són les raons històriques del sistema de propietat de la terra? Procura veure-hi les causes remotes, les més pròximes i les immediates dels darrers anys (Cal tenir en compte, també, el que ha estat exposat en apartats anteriors).
6. Avalua la importància de l'agricultura en l'economia guatemalteca.
7. Tot considerant la situació actual de Guatemala, exposa les causes que podrien justificar la reforma agrària, segons els seus defensors.
8. Enumera els aspectes mínims més destacats d'aquesta reforma agrària. Quins sectors la defensen i per què? Quins sectors, i per què, creus que s'hi oposen?
9. Quins serien els grans beneficiaris d'una possible reforma agrària? I els grans perjudicats?
10. En 1986, el govern demòcrata-cristià de Vinicio Cerezo cregué necessari de fer reformes en la agricultura. Per què? Assenyala les diferències més notables entre la proposta governamental i l'esperada reforma agrària.
11. Que podríem trobar alguna coincidència entre l'agricultura guatemalenca i l'espanyola?

C. INDÚSTRIA

LA MAQUILA A GUATEMALA

A Guatemala -segons mitjans empresarials-, la indústria de "Maquila" s'ha desenvolupat principalment al camp de la manufactura tèxtil; malgrat tot existeix també per al processament de dades, l'elaboració de revistes i l'ajustament d'aparells electrònics.

Dintre del procés de producció d'un article de vestir, La Maquila, que consisteix en ajustar les peces que configuren la unitat (és a dir, l'obra negra de la producció, perquè és la feina més laboriosa, més feixuga, més mal pagada, i que no requereix molta capacitació però sí que demana molta mà d'obra), és delegada a terceres persones, que són els "maquilers".

Aquesta tasca, considerada una activitat industrial manufacturera, és realitzada als països llatinoamericans no solament per empresaris locals sinó també per estrangers.

Els empresaris dels Estats Units idearen la manera d'obtenir beneficis més grans i alhora defugir els problemes que ocasiona l'ocupació de treballadors indocumentats: traslladar al país maquilador les peces de les unitats a ajustar i pagar la mà d'obra dins els propis països on, a més d'haver condicions naturals de sobre-explotació, l'Estat els garantitzi el suport a la nova activitat.

De fet, tota l'activitat de "maquila" a Guatemala està protegida per lleis que garantitzen beneficis elevats per a l'empresari nordamericà i per al gran "maquilador" local. El 1984, el govern va emetre el Decret Llei 21-84, l'objectiu del qual continua essent el d'estimular aquesta activitat per a l'exportació a països diferents dels del Mercat Comú Centramericà (MCCA), que opera sota el règim d'importació temporal amb supressió del pagament dels drets arancelaris.

Quant quanyen els empresaris nordamericans amb la Maquila a Guatemala? Si l'empresari dels EE.UU. ha de pagar el salari a un treballador de la indústria manufacturera				
	Hora	Dia	Setmana	Mes
Segons les lleis dels EE.UU	\$ 11	\$ 88	\$ 616	\$ 2.464
A un llatí indocumentat	\$ 6	\$ 48	\$ 336	\$ 1.344
Sou que el maquilador local paga a la treballadora	\$ 0,18	\$ 1,44	\$ 10,08	\$40,32

(Segons "Noticias de Guatemala, abril de 1988)

Las leyes exoneran el pago de impuestos por 10 años.

Otórgase calificación como Empresa Industrial de Exportación total a la entidad denominada "Dong Do Industria de Maquila, Sociedad Anónima", que puede abreviarse "Dong Do Industria de Maquila, S.A.".

Acuerdo N° 236-87

Palacio Nacional: Guatemala, 23 de diciembre de 1987.

El Ministro de Economía.

CONSIDERANDO:

Que con fecha 1 de octubre de 1987, el señor Yong Duck Kim Cho, actuando en calidad de Administrador único de la empresa "Dong Do Industria de Maquila, Sociedad Anónima", la que puede abreviarse "Dong Do Industria de Maquila, S.A.", con oficinas administrativas y planta industrial ubicadas en el kilómetro 17, carretera que conduce al municipio de San Juan Sacarepéquez, jurisdicción del departamento de Guatemala, que orienta sus actividades a la confección de ropa y vestuario interior y exterior en general, para ambos sexos, especialmente pantalones para mujer y hombre, para su exportación, solicitó ante la Dirección de Política Industrial de este Ministerio, su calificación como Empresa Industrial de Exportación Total, al amparo de las disposiciones contenidas en el Decreto-Ley número 21-84 y su Reglamento; comprometiéndose a iniciar su producción a escala industrial el 1 de marzo de 1988;

CONSIDERANDO:

Que la empresa solicitante está constituida conforme a las leyes del país, cuenta con un capital suscrito y pagado que asciende a la suma de ocho mil cien quetzales (Q. 8,100.000) y representa una fuente de empleo a 221 trabajadores guatemaltecos;

CONSIDERANDO:

Que en la tramitación respectiva se han llenado todos los requisitos legales contenidos en la ley de la materia y que la Dirección de Política Industrial en dictamen número 086/87 (426) del 28 de octubre de 1987, opinó favorablemente en base a la justificación económica presentada, recomendando se le conceda la calificación que solicita y los beneficios inherentes a la misma,

POR TANTO,

Con fundamento en los artículos 2°, inciso a), 3°, 4°, 6°, 7°, 8°, 9° y 15 del Decreto-Ley número 21-84 y su Reglamento,

ACUERDA:

Artículo 1°. Otorgar calificación como Empresa Industrial de Exportación Total a la entidad denominada "Dong Do Industria de Maquila, Sociedad Anónima", que puede abreviarse "Dong Do Industria de Maquila, S.A.", para su actividad consistente en la confección de ropa y vestuario interior y exterior en general, para ambos sexos, especialmente pantalones para mujer y hombres para su exportación a países fuera del área centroamericana.

Artículo 2°. La empresa que por este acto se califica gozará de los siguientes incentivos:

I) Exoneración Total de derechos arancelarios, tasas, arbitrios y demás cargos aplicables, sobre la importación de maquinaria, equipo, repuestos y accesorios, estrictamente necesarios para el proceso de producción, que se describen a continuación:
Maquinaria, equipo, repuestos y accesorios.

Materias primas, materiales, productos semielaborados, productos intermedios, empaques y envases.

II) Importación de muestrarios, muestras de ingeniería, instructivos, patrones y modelos que sean necesarios para ajustar la producción a las normas y diseños exigidos por el mercado mundial;

III) Exoneración total del Impuesto sobre la Renta, por un período de diez (10) años, contados a partir del primer ejercicio contable; y

IV) Exportación de muestras o pedidos de prueba, previamente clasificados por la Dirección General de Comercio del Ministerio de Economía.

ALGUNES EMPRESAS DELS EEUU A GUATEMALA		
Nom companyia	Nombre d'empleats	Ram
Abbot Labs	86	Prod. farmacèutics
American Cynamid	92	Prod. químics
American International Group	71	Assegurances
Bank of Amèrica	125	Banca
Bank of California	167	Banca
Pepelera Centroamericana	255	Paper
Industrial Hispania	119	Paper
Coca Cola	298	Alimentació
Colgate Palmolive	149	Cosmètica
ESB Duralux	292	Electricitat
EXXON	79	Petroquímica
Foremost-Mc Kesson	193	Prod. làctics

En un artículo del número de marzo de la revista "Noticias de Guatemala", intitulado "Año 2000: ¿Guatemala sin árboles?", es plantea el grave problema de la deforestación. Tot seguit en triem uns fragments:

"Dos terceras partes de la selva guatemalteca fueron desmanteladas en los últimos treinta años, y de seguir este ritmo, en el año 2010 la selva habrá desaparecido. El gobierno guatemalteco "permite" la colonización de bosques y selva para evitar una reforma agraria que se espera desde hace mucho tiempo.

Pero al mismo tiempo, el ejército destruye bosques y selvas en su guerra contra la insurgencia. Los conservadores nacionales son tan corruptos que muchas veces promueven la destrucción en vez de la conservación. Las pérdidas son inmediatas y a largo plazo. Sistemas ecológicos enteros han sido aniquilados.

El gobierno y los especialistas en desarrollo atribuyen al crecimiento de población la pérdida de la extensión de la selva, pero el incremento de la población tiene muy poco que ver en esto (...). Es cierto que los campesinos cortan árboles, pero esto es solamente una parte insignificante del desmonte total (...). Son las empresas internacionales y nacionales las responsables de la destrucción de los bosques y selvas. Sea para la cría de ganado para la exportación de las cadenas de "fast food" estadounidenses, o para los aserraderos de materias preciosas, a lo que hay que unir las fumigaciones contra la guerrilla y el reparto de tierras a los militares.

(...) Un ejemplo extremo: el caso de CELGUSA.

CELGUSA (Celulosa de Guatemala) fue fundada en 1977 con fondos privados guatemaltecos y con un crédito dado por el gobierno español a su homólogo guatemalteco. La inversión total ascendió a 490 millones de dólares (...). La planta se localiza en la orilla del río Motagua, en el municipio de El Rancho, El Progreso, al noroeste del país (...). La planta fue concluida en 1984, pero hasta ahora no ha funcionado (por problemas financieros y, tal vez, por protestas de activistas ecologistas).

La planta de celulosa está programada para la producción anual de 100.000 toneladas cúbicas de celulosa (para lo que) se necesitarán 600.000 metros cúbicos de madera. CELGUSA se comprometió a plantar 20.000 hectáreas de pino anualmente, pero aún no se ha sembrado el primer pino.

La planta no cumple los requisitos mínimos de seguridad, debido a que fue construida con partes de otras fábricas desmontadas. En el proceso de fabricación se emplea productos altamente contaminantes que se verterán en el río Motagua. Pese a la destrucción que causará, la planta podría ser puesta en marcha para facilitar la amortización de la deuda externa. Los activistas ecologistas demandan al gobierno español la cancelación de la deuda, argumentando que nunca fue suministrado un informe sobre el impacto al medio ambiente, lo que viola los acuerdos internacionales establecidos para proyectos de tal magnitud. (...) Si se pone en marcha CELGUSA, quedará destruida totalmente la flora y la fauna de esta región.

D. COMERÇ EXTERIOR

Les exportacions guatemalenesques davallaren un 3,4% el 1987, després d'haver baixat un 6,4% el 1985 i d'haver estat deturades el 1986. La davallada del 1987 va ser deguda a que, malgrat s'incrementaren tant les exportacions a Centreamèrica, com les de productes no

tradicionals, així com els ingressos pel turisme, descendí el valor de l'agroexportació, especialment del cafè (en 151 milions de dòlars). El 81,19% de les divises que ingressaren al país van ser generades pels productes agrícoles.

GUATEMALA: Comerç exterior, en milions de dòlars			
	1985	1986	1987
Exportacions de béns i serveis	1.161	1.161	1.121
Importacions de béns i serveis	1.257	1.051	1.490
Saldo	- 96	110	-369

Font: CEPAL. Datos para el Estudio Económico de América Latina, Guatemala, 1987

L'estancament econòmic observat els darrers anys no ha millorat el panorama que s'observava el 1987, sinó que, tot el contrari, s'ha anat agreujant progressivament. A tot això ha contribuït, a més de la davallada dels preus de les exportacions agrícoles i l'augment dels productes manufacturats que són importants, el progressiu endeutament

amb els països desenvolupats, que a finals del 1990 tenien esmerçats, en els darrers anys, 2.000 milions de dòlars. Aquest fet obliga els guatemalencs a dedicar cada any un terç de totes les seves divises ingressades a pagar el deute extern.

E. LES COMUNICACIONS: AL SERVEI DE L'ECONOMIA OLIGÀRQUICA

Les escasses i mediocres vies de comunicació del país, la qualitat de les quals és agreujada pel relleu espatat, són un fidel reflex de l'evolució de l'economia moderna a Guatemala, que arrenca de la engegada de les grans finques de cafetars a mitjans del segle XIX. A hores d'ara, hi ha un total de 9.000 quilòmetres de ferrocarril (tot estatal) i 18.000 de carreteres. Solament 3.000 n'estan asfaltats, d'entre els quals destaquen els 830 de la Panamericana. La meitat d'aquestes carreteres són pistes que amb prou feines es poden utilitzar durant l'estació de les pluges.

Fins que no es posaren en explotació les terres de la vessant del Pacífic -això succeïa a la segona meitat del segle XIX- les comunicacions seguien les línies de les messetes centrals, tal com es feia des de sempre. El cafè obligà a obrir vies a la zona de les noves plantacions, per donar sortida al

producte a través de Puerto Barrios, a l'Atlàntic, que és el principal centre exportador del país, atès que el destí de les primeres exportacions era Europa. L'ampliació de conreus -canya, banana, cotó, cardamom, cautxú, bestiar, etc.- i l'aparició del capital nordamericà obligaren a l'ampliació de la xarxa viària, que resta ja definida a principis del segle XX, tot i que la recent explotació d'El Petén, Alta Verapaz i Huehuetenango - fonamentalment per l'exèrcit- ha obligat a obrir una enorme carretera que uneix tots aquets departaments amb la via que desde Flores arriba a Puerto Barrios.

En observar el mapa de les comunicacions es pot veure que tren i carreteres uneixen els grans centres agroexportadors -Retalhuleu, Escuintla, Ciudad de Guatemala, Xelajú (Quezaltenango), San Marcos i la regió de l'Orient- amb els ports

de Champerico i San José al Pacífic i Puerto Barrios a l'Atlàntic, a més de comunicar amb El Salvador i Mèxic. Igualment, la crisi d'algun producte o l'empobriment d'alguna comarca han fet morir vies que van ser creades per a l'exportació. Així, per exemple, el tren que des de Cobán (Alta Verapaz) arribava a Puerto Barrios - construït pels alemanys a principis d'aquest segle - per donar sortida al cafè i, també, per permetre l'abastament de la nombrosa i rica comunitat alemanya de productes europeus.

Sembla obligat, igualment, fer esment a les comunicacions aèries, puix és curiós que l'únic aeroport civil, a més de la capital, es trobi a Flores (El Petén); la curiositat queda justificada si pensem que molt a prop estan les runes de Tikal, principal punt d'atracció turística del país, a les quals es pot arribar en poques hores des de la capital, mentre que per carretera el viatge dura entre 12 i 20 hores, segons el tipus d'autobús. Tal vegada no fóra ociós assenyalar que distàncies petites poden portar moltes hores de viatge: el relleu, la mala condició de la pista, els autobusos,

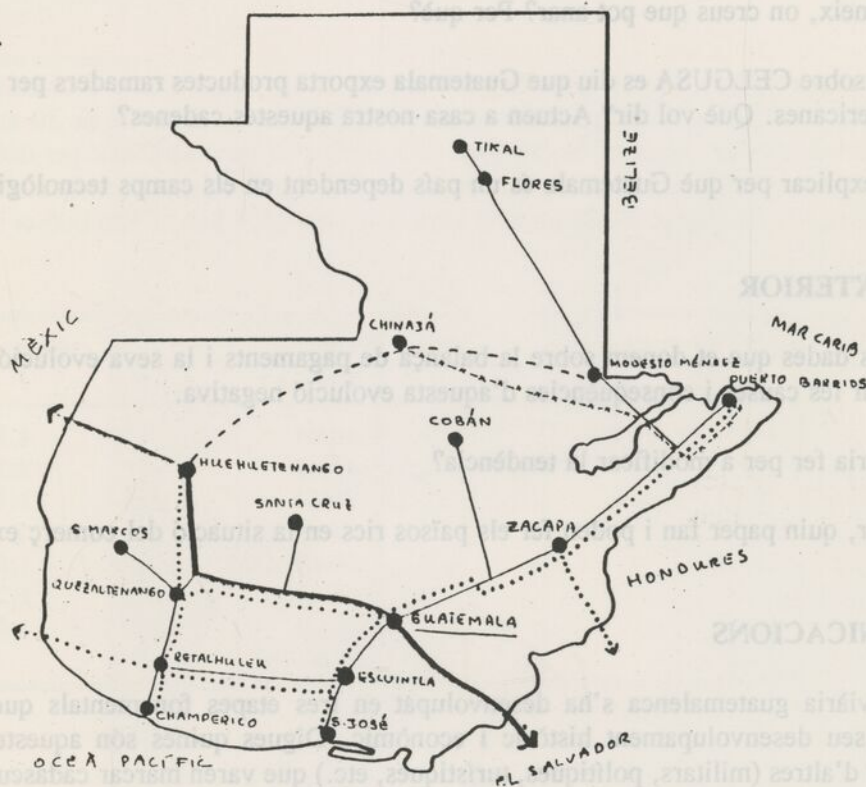
... Fer menys de 100 km. entre Santa Cruz de Quiché i Nebaj, per exemple, són sempre més de sis hores.

Per últim, cal assenyalar que un modern oleoducte posa en contacte la zona petrolera de Chinajà amb Puerto Barrios, per on s'exporta l'escassa producció del país, que té gairebé totes les seves reserves sense explotar. Empreses multinacionals, entre elles Hispanoil, controlen aquesta producció, si bé l'oleoducte ha estat construït amb capital del Banco del Ejército ("El seguro guardián de su dinero", segons pregonava el seu slogan). Una part de la producció petrolífera està destinada al consum directe de l'exèrcit, com a combustible i, també, de manera inconcebible, com a material per quitrantar la carretera transversal nord.

Algunes de les bones vies de recent creació, com ara la que des de Nejab s'endinsa en territori Ixil, tenen un marcat caràcter militar, i s'han fet per facilitar la lluita de l'exèrcit contra les forces populars.

MAPES DE LES VIES DE COMUNICACIÓ

- Panamericana —————
- Carreteres ————
- Transversal Nord - - - -
- Ferrocarril · · · · ·
- Oleoducte x - x -

EXERCICIS

INDÚSTRIA

1. La "maquila".

- Defineix què és i com funciona.
- Raons que justifiquen l'interès del capital internacional per crear aquest tipus d'empreses.
- Creus que aquesta classe d'explotació es dona en els països desenvolupats?
- Compara el salari d'un treballador dels EUA, d'un treballador llatí clandestí als EUA i d'un treballador de la "maquila". Quines conclusions socials i polítiques en pots extreure?
- El govern guatemalenc afavoreix les empreses d'aquesta mena. En què es manifesta aquest favor? Per què creus que ho fa?

2. Les transnacionals que hi ha a Guatemala són empreses de tipus petit o mitjà. Per què creus tu que no s'hi en troben de grans?

3. A més de les transnacionals citades en aquest apartat, quines altres han estat esmentades abans? Mira l'apartat dedicat a les comunicacions i fixa't si s'hi ha parlat d'alguna transnacional espanyola.

4. La planta de cel.lulosa de CELGUSA:

- Resumeix l'article sobre aquesta gegantesca planta.
- Relaciona aquesta fàbrica de cel.lulosa i la seva ubicació amb la realitat geogràfica del país.
- Problemes que es derivaran de la seva posada en marxa. Digues per què aquests problemes són transcendents per a tota la humanitat.
- Dels 490 milions de dòlars que va costar, la meitat fou un crèdit del govern espanyol. Creus que és un ajut desinteressat? Quina hipoteca ha suposat per a Guatemala? Creus que aquesta és la millor via per a fomentar el desenvolupament dels països pobres? Et sembla justa la petició de que sigui perdonat aquest deute?
- Representa gràficament el volum de la fusta que consumirà la planta i el volum de la cel.lulosa que produirà.
- Què és i per a què serveix la cel.lulosa? Es que la que s'hi produirà pot ser consumida a Guatemala? Si no s'hi consumeix, on creus que pot anar? Per què?

5. En l'article sobre CELGUSA es diu que Guatemala exporta productes ramaders per a les cadenes de "fast food" nordamericanes. Què vol dir? Actuen a casa nostra aquestes cadenes?

6. Procura d'explicar per què Guatemala és un país dependent en els camps tecnològic i industrial.

COMERÇ EXTERIOR

1. Analitza les dades que et donem sobre la balança de pagaments i la seva evolució en els darrers anys. Intenta explicar les causes i conseqüències d'aquesta evolució negativa.

2. Què es podria fer per a modificar la tendència?

3. Al teu parer, quin paper fan i poden fer els països rics en la situació del comerç exterior guatemalenc?

LES COMUNICACIONS

1. La xarxa viària guatemalenc s'ha desenvolupat en tres etapes fonamentals que corresponen a tres moments del seu desenvolupament històric i econòmic. Digues quines són aquestes etapes i les raons econòmiques i d'altres (militars, polítiques, turístiques, etc.) que varen marcar cadascuna d'aquestes etapes.

V. ELS INDICADORS SÒCIO-ECONÒMICS

A. DEMOGRAFIA

DENSITAT SEGONS ELS DEPARTAMENTS:

- El Petén, 3 hab. per km. quadrat.
- El Quixè, 49.
- Txinaltenango, 130.
- Quezaltenango, 219.
- Guatemala, 770.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ:

1921: 2.000.000 habitants.
 1940: 2.400.000
 1950: 2.800.000
 1960: 3.900.000
 1970: 5.300.000
 1980: 7.200.000
 1988: 8.700.000
 1990: 9.100.000

	Població Rural	Població Urbana
1950	66,4	33,6
1960	68,0	32
1970	65,6	34,4
1980	65,8	34,2

En alguns departaments, la població rural supera amb escreix la mitja nacional: Totonicapán, 90%; El Quiché, 89%; Sololá, 85%; Alta Verapaz, 81%. Cal destacar que a aquests departaments la població indígena és aclaparadorament majoritària: Totonicapán, 96,3%; El Quiché, 85,2%; Sololá, 94,2% i Alta Verapaz, 89,4%.

Un milió de camperols han estat desplaçats per l'exèrcit de les seves aldees a unes altres controlades pels militars, amb la finalitat no aconseguida de vèncer la guerrilla, que des de fa 20 anys manté una guerra contra l'exèrcit i els rics terratinents. Nombrosos camperols s'exiliaren a Mèxic per defugir de ser morts pels militars, i més d'un milió de camperols s'han refugiat a les ciutats, especialment a la capital, la qual arriba ja als dos milions d'habitants el 1989, quan el 1950 tenia 284.276 hab. i 120.000 el 1934.

COMERÇ EXTERIOR

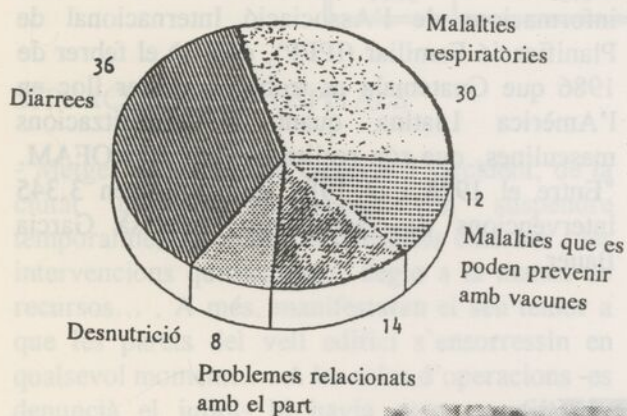
GRUPS D'EDAT	% (1988)	GRUPS D'EDAT	% (1988)
0-4	18	40-44	4,3
5-9	16,6	45-49	3,3
10-14	12,5	50-54	2,7
15-19	9,9	55-59	2
20-24	8	60-64	1,8
25-29	7,1	65-69	1,2
30-34	6,5	+ 70	1,8
35-39	5,4		

TAXES BRUTES DE NATALITAT, MORATALITAT I DE MORTALITAT INFANTIL			
Any	Natalitat %	Mortalitat %	Mortalitat Infantil %
1950	50,9	23	106,8
1960	49,5	17,9	91,9
1970	41,0	15	87,1
1980	42,9	13,1	69,2
1986	41	9	61

Segons el Ministeri de la Salut, el 1988 la mortalitat infantil era del 65 per mil ("El Gráfico", 21.4.88). A l'informe de la UNICEF del 1986, hom diu que la mortalitat entre l'1 i els 5 anys abasta el 44 per mil, la qual cosa vol dir que entre els 0 i els 5 anys fa un total de 105 per mil.

Entre els indígenes i les zones marginals urbanes, la natalitat ultrapassa uns 10 punts la mitjana estatal, la mortalitat uns 98 punts i la mortalitat infantil uns 20 punts (dades aproximatives corresponents al 1985). Segons l'ORPA, la natalitat entre els indígenes és del 55 %.

GUATEMALA: PERQUÈ MOREN ELS NENS? PERCENTATGES

CONTROL DE LA NATALITAT

Des de fa dues dècades s'han desenvolupat a Guatemala intensos programes per reduir la natalitat, programes vinculats estretament als interessos dels Estats Units.

El doctor Carlos Gehler Matta denuncià el 1984 que durant el règim d'En Julio César Méndez Montenegro (1966-70), Guatemala va rebre pressions per part d'agències internacionals per tal que adoptés mesures de control de la natalitat; s'amenaçà amb suspendre l'ajut de l'Aliança per al Progrés -organisme governamental dels Estats Units- en cas que no s'acceptessin aquestes pretensions.

El propi doctor Gehler afirmà a mitjans del 1986 que l'Agència per al Desenvolupament Internacional (AID) dels Estats Units és la patrocinadora d'esterilitzacions massives a Guatemala.

El doctor Carlos Armando Soto Gómez (ministre de Salut Pública i Assistència Social des del gener del 1986 i diputat a la Constituent els 1984-85) declarà el 1984 que bona part dels préstecs concedits a Guatemala en concepte de Salut estan "lligats" a ser emprats en programes de limitació de la natalitat. Soto àdhuc denuncià la que

anomenà "ingerència de les agències internacionals en la planificació familiar a Guatemala".

Sectors eclesiàstics han denunciat sovint excessos en la realització d'aquests programes, que inclouen l'esterilització involuntària. A mitjans del 1985, en una carta adreçada al president Ronald Reagan, Monsenyor Próspero Penados, arquebisbe de Guatemala, acusà el govern dels Estats Units de "sostenir i finançar programes d'esterilització massiva d'indígenes a Guatemala".

D'acord amb un informe elaborat per organismes sanitaris d'Europa i dels Estats Units, Guatemala està a la capçalera dels programes d'esterilització massiva al món. Al país s'utilitzen "sistemes que són un engany per a les víctimes, que són la major part dones indígenes de les àrees rurals".

El diputat José Francisco García Bauer, tot citant informacions de l'Associació Internacional de Planificació Familiar (IPFP), declarà el febrer de 1986 que Guatemala es troba al primer lloc en l'Amèrica Llatina quant a esterilitzacions masculines, que són realitzades per APROFAM. "Entre el 1978 i el 1982 es practicaren 3.345 intervencions de vasectomia", precisà García Bauer.

La dona és, amb molta freqüència, el pilar de la família

B. SANITAT

NOMBRE DE METGES PER CADA 10.000 HABITANTS			
ANY	GUATEMALA	CENTRAMÈRICA	E.U.A.
1960	2.2	2.5	15.8
1970	2.8	3.6	20
1980	3.9	4.3	23
1990	3.3	-	

LLITS D'HOSPITAL PER CADA 1.000 HABITANTS		
ANY	GUATEMALA	CENTRAMÈRICA
1960	2.6	2.6
1970	2.6	2.4
1980	1.6	2.0
1990	0.9	-

SITUACIÓ DELS HOSPITALS

- Metges de l'Hospital General d'Occident, de la ciutat de Quezaltenango, van suspendre temporalment el març les consultes externes i les intervencions quirúrgiques, degut a la manca de recursos... A més, manifestaren el seu temor a que les parets del vell edifici s'ensorressin en qualsevol moment... A les sales d'operacions -es denuncià el juliol- hi havia gran quantitat de goteres, fins el punt d'haver hagut d'utilitzar paraigües durant les operacions.

- A l'Hospital General de Malalties comunes de l'Institut Guatemalenc de Seguretat Social, a l'abril, els metges es trobaven amb la necessitat d'utilitzar fulles d'afaitar per realitzar les intervencions quirúrgiques, puix no n'hi havia bisturí o estaven en males condicions. El Procurador General dels Drets Humans que visità el Centre, qualificà la situació com a "un perfecte desastre" ... Segons el director de l'hospital, aquest funciona amb un pressupost anual de 600.000 quetzals, quan en realitat demana un mínim de 10 milions.

- Les autoritats de l'Hospital Nacional de la ciutat de Coatepue que van suspendre al maig les intervencions quirúrgiques per manca d'un servei adient d'aigua potable.

- L'hospital de la ciutat de Juhapa té un pressupost de 40 centaus de dòlar per a l'alimentació diària de cada malalt, van informar al juny els directors dels hospitals nacionals en el Congrés de la República.

- El personal de l'Hospital Nacional de la ciutat de Cobán afirmà al setembre que en aquest centre mancaven guants quirúrgics, desinfectants, sabó, esparadrap, benes, equip de sutura i material de cirurgia. L'hospital comptava solament amb el 48% dels medicaments del llistat bàsic.

- En les mateixes dates es va saber que l'hospital de Santa Cruz d'El Quiché no tenia ambulància, Raigs X ni oxígen, i que la majoria dels llits no tenien matalassos o bé aquests estaven inservibles.

ALGUNES DE LES MALALTIES

El 80% de les malalties dels guatemalencs són de naturalesa exògena, és a dir, atribuïdes a un medi ambient agressiu i hostil per a l'ésser humà, explicà la Facultat de Ciències Mèdiques.

A mitjans del 1989 el viceministre parlà d'un "dramàtic increment" de la tuberculosi, que afectava 47.000 persones, degut a la manca de prevenció, a l'extrema pobresa, a l'emigració, etc.

No menys dramàtic és l'increment de la lepra. L'Institut de Dermatologia va atendre 1582 casos en 1982 i 23.000 casos en 1988.

La malària, pràcticament erradicada en 1970 (a penes 800 casos), va reaparèixer amb força: 65.000 casos en 1987, i 80.000 en 1988.

Segons l'Organització Mundial de la Salut, el 98% dels nens rurals guatemalencs pateixen infecció de paràsits.

100.000 nens tenen malalties de la vista degudes a la manca de vitamina A.

NUTRICIÓ EN GENERAL

L'Institut de Nutrició de Centramèrica i Panamà (INCAP) recomana per a la població de l'àrea el consum de 2.000 calories diàries. Tanmateix, el 1987 el consum mitjà dels guatemalencs fou de 2.160 calories i el 75% consumeix menys de 1.500.

L'INCAP assegura que a la dieta dels guatemalencs hi ha un sever dèficit gairebé a tots els camps, especialment en proteïnes. El dèficit quant al consum de llet és del 90%; el del consum de carn, del 80%, i el d'ous, del 75%.

A mitjans del 1987, un mitjà de premsa informà que solament el 18% dels guatemalencs té accés al consum de llet. En un seminari de Salut comunitària celebrat el febrer de 1988 es revelà que, d'acord a la producció de llet, aquesta arribaria per a un consum anual de 1,23 onces de llet en pols i 2,81 litres de llet pasteuritzada per habitant. Guatemala és el país latinoamericà que produeix menor quantitat de llet per habitant.

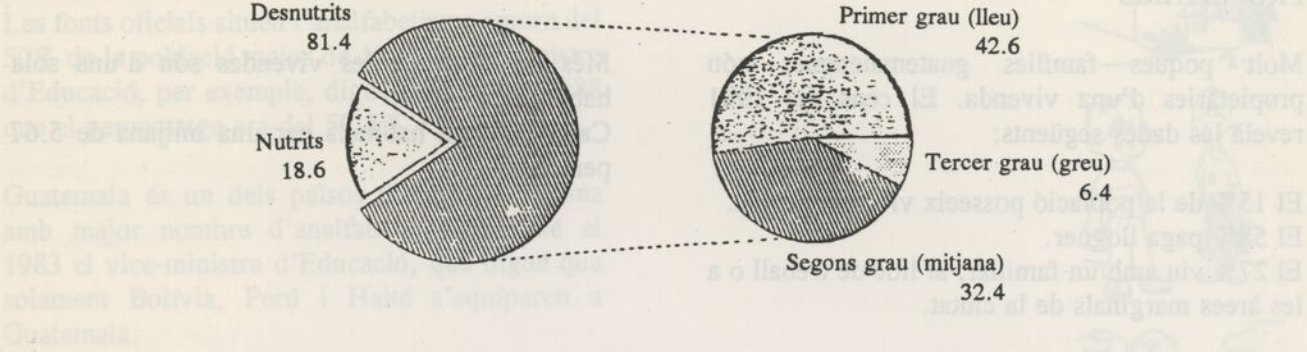
Els més pobres són els menys alimentats. Un funcionari del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament exposà que el 50% més pobre de la població guatemalencs només rep el 61% de les necessitats calòriques i el 51% de les necessitats proteïques.

Un informe de la FAO explicà el 1981: "La desnutrició és conseqüència de la pobresa i el subdesenvolupament; atacar el subdesenvolupament i la pobresa és, sens dubte, el principal camí per solucionar els problemes nutricionals. (...) El creixement econòmic de Guatemala no ha afavorit els sectors més pobres, i es perpetua la pobresa i la subalimentació. La cobertura estatal per atendre els desnutrits es considera insignificant i no es disposa d'una definició de política alimentària explícita."

"Amb el desenvolupament del procés inflacionari, la població ha prescindit de productes alimentaris i s'accelera la deterioració nutricional en detriment de la salut dels guatemalencs", exposà a principis del 1987 una anàlisi de la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de San Carlos.

GUATEMALA: DESNUTRICIÓ INFANTIL. PERCENTATGES.

ANALFABETISME

* La desnutrició infantil de grau tres dona lloc, a vegades, a subnormalitat intel.lectual.

Esperança de vida entre 1985-90					
Guatemala	Hondures	Belize	Nicaragua	Panamà	EUA
60	64	67	63.3	72.1	75.4

PERCENTATGES

De tota la població d'estudiants del país, aproximadament el 25% viu al departament de Guatemala, i la resta als departaments de l'interior. Malgrat això, a la capital es concentren el 33% dels serveis d'educació primària, el 61% dels de secundària, i el 90% dels d'universitària.

SOLAMENT 48
ACONSEGUeixEN
ANAR A APRENDRE

C.HABITATGE

PROPIETARIS

Molt poques famílies guatemalenes són propietàries d'una vivenda. El cens del 1981 revelà les dades següents:

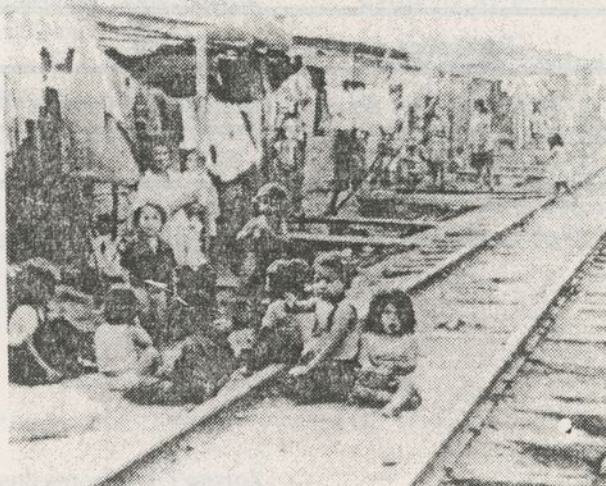
El 15% de la població posseeix vivenda pròpia.

El 58% paga lloguer.

El 27% viu amb un familiar, al lloc de treball o a les àrees marginals de la ciutat.

Més del 50% de les vivendes són d'una sola habitació.

Cada llar està habitada per una mitjana de 5.67 persones.

A Guatemala capital prop de 2 milions d'habitants ocupen l'anomenat "cinturó de misèria". Cinc-centes mil persones viuen en assentaments improvisats als barrancs i marges dels afores de la ciutat.

L'INCAP assegura que a la dieta dels guatemalencs hi ha un sever déficit gairebé a tota la ciutat, especialment en proteïnes. El déficit quant al consum de llet és del 90%; el del consum de carn, del 80%, i el d'ous, del 75%.

A mitjans del 1987, un mètode de premsa informà que solament el 18% dels guatemalencs té accés al consum de llet. En un seminari de Salut comunitat celebrat el febrer de 1988 es revelà que, d'acord a la producció de llet, aquesta arribaria per a un consum anual de 1,23 onces de llet en pols i 2,81 llibres de llet pasteuritzada per habitant. Guatemala és el país latinoamericà que produeix menor quantitat de llet per habitant.

D. EDUCACIÓ

ANALFABETISME

Les fonts oficials situen l'analfabetisme entorn del 50% de la població major de 15 anys. El ministre d'Educació, per exemple, digué a finals del 1988 que el percentatge era del 52.5%.

Guatemala és un dels països d'Amèrica Llatina amb major nombre d'analfabets, reconegué el 1983 el vice-ministre d'Educació, que digué que solament Bolívia, Perú i Haití s'equiparen a Guatemala.

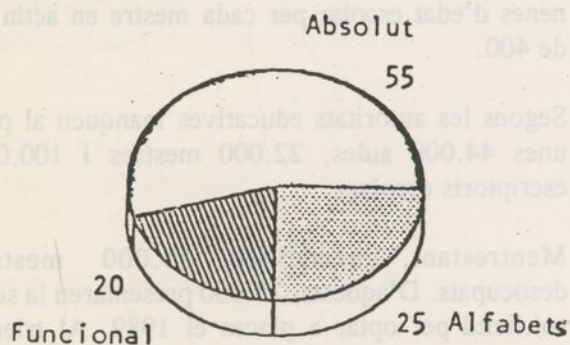
El ministre d'Educació, el 1987, especificà que l'analfabetisme abastava el 80% de la població rural i el 40% de la població urbana. Altres informes periodístics assenyalen que a l'àrea rural s'eleva al 85% i pel que fa a les dones indígenes arriba al 95%.

L'analfabetisme guarda una relació directa i estreta amb la situació de pobresa.

El 78,4% dels analfabets són pobres (44.3% "d'extrema pobresa"), i només el 21.6% són a la categoria dels "no pobres".

El Col·legi d'Humanitats considera que l'analfabetisme s'incrementa anualment en un 1.3%.

ANALFABETISME A GUATEMALA. PERCENTATGES

De tota la població d'estudiants del país, aproximadament el 25% viu al departament de Guatemala, i la resta als departaments de l'interior. Malgrat això, a la capital es concentren el 33% dels serveis d'educació primària, el 61% dels de secundària, i el 90% dels d'universitària.

A LA CIUTAT
DE CADA 100
NENS

52 NO ANIRAN
A L'ESCOLA
EL 1991

SOLAMENT 48
ACONSEGUEIXEN
ANAR A APRENDRE

En un document sobre l'educació, els bisbes catòlics guatemalencs escriviren a l'abril del 1987 els paràgrafs següents:

"Hom constata amb dolor de quina manera al llarg de la història de la vida independent de Guatemala, les grans majories, especialment a l'àrea rural i a les ètnies indígenes, han crescut i creixen encara sense la més petita oportunitat d'assistir a l'escola, per la senzilla raó que no n'hi ha cap en el seu contorn social.

Malauradament, a la pràctica, el Ministeri d'Educació abocà i continua abocant les seves febles forces i minsos pressupostos sobre la ciutat, que esdevé així el centre monopolitzador i el model únic de l'educació escolar, mentre oblida les ètnies indígenes i el sector rural, els grans oblidats i injustament marginats de la societat.

Una necessària reforma del sistema educatiu de Guatemala que vulgui respondre les inquietuds i les legítimes exigències del poble ha d'encaminar-se cap a l'atenció de l'indígena i del camperol-"ladino" tot i respectant les seves peculiaritats culturals".

ESCOLARITZACIÓ

L'educació preescolar únicament s'ofereix a les àrees urbanes i, segons fonts oficials, només abasta el 10% de la població d'entre els 5 i 6 anys.

Dels nens i nenes en edat de cursar la primària, s'inscriuen aproximadament el 50%. A la secundària s'inscriuen el 17%. Només el 30% dels inscrits a primer de primària acaben el sisè any. A l'àrea rural només acaben el 17%.

Dels nens que finalitzen la primària, el 85% s'inscriuen a secundària i, d'aquests, arriben a graduar-se el 36% del total d'estudiants que n'hi ha al país, el 80,0% estudien primària, el 17% estudien secundària, el 2,3% estudien universitària.

La Universitat de San Carlos (USAC) és una de les més antigues d'Amèrica llatina; fou creada per cèdula reial el 1676. El 1944 li fou reconeguda oficialment la seva autonomia.

Els inscrits a la USAC l'any escolar 1989 van ser

63.958 alumnes; d'aquests, el 80% es concentraren a les facultats de la ciutat de Guatemala, i el 20% als diversos centres culturals i extensions que la USAC té als diferents departaments. El 70% dels inscrits eren homes i el 30% dones.

Segons l'Institut d'Investigació de Millorament Educatiu de la USAC, només aconsegueixen graduar-se el 4,75% dels universitaris inscrits. L'estudiant mitjà de la USAC triga a finalitzar la seva carrera un terç més del temps estipulat per a cada carrera.

Al llarg dels anys 80, la USAC ha patit d'una severa manca de recursos econòmics. El 1977 s'esmerçaren 132, 72 quetzals per cada estudiant; al 1984 la inversió fou de 14 quetzals.

La UNICEF considera que la mitjana dels nens i nenes d'edat escolar per cada mestre en actiu és de 400.

Segons les autoritats educatives manquen al país unes 44.000 aules, 22.000 mestres i 100.000 escriptoris escolars.

Mentrestant, existeixen 55.000 mestres desocupats. D'aquests, 27.000 presentaren la seva sol·licitud per optar a places el 1989. Al trienni 1987-1989, el Ministeri d'Educació creà un total de 2.900 noves places.

Nens militars

Són nombroses les escoles militars per a nens, des de l'ensenyament primari fins al secundari. Aquests són de Sta. Cruz del Quixé.

SANITAT, NUTRICIÓ, VIVENÇA I EDUCACIÓ

1. Amb les dades sobre hospital i malalties, intenta d'exposar els problemes sanitaris del país, per ordre de gravetat. Quines són les malalties més comunes i llurs causes?

EXERCICIS

V. INDICADORS SÒCIO-ECONÒMICS

DEMOGRAFIA

1. Calcula la densitat de població de Guatemala. Et sembla elevada?
2. Quines poden ésser les causes de les diferències de densitat de població entre els diversos departaments?
3. La distribució de la població rural i urbana, què indica des del punt de vista del desenvolupament econòmic? Tenint en compte la seva evolució els darrers anys, com consideres que ha evolucionat el desenvolupament del país?
4. Hi ha alguna relació entre el percentatge de població indígena i el de població rural? Quina explicació pots donar-ne?
5. Representa gràficament l'evolució de la població global. Comenta la gràfica. Si segueix la dinàmica observada fins avui, quants habitants podrà tenir Guatemala en començar el nou segle?
6. Representa gràficament la població actual guatemalenca. Dóna colors diferents a la població potencialment activa i a la població dependents (nens i vells). És Guatemala un país demogràficament jove? Per què?
7. Quins problemes planteja -en l'ordre econòmic i en el social- un tipus de població amb aquestes característiques.
8. Representa gràficament les taxes de natalitat, de mortalitat i del creixement vegetatiu. Analitza l'evolució i marca les etapes que creguis observar-hi, tot senyalant les causes d'aquesta evolució i les seves conseqüències.
9. La mortalitat infantil és una plaga. A què pot ser deguda la que es dona fonamentalment en el primer any de vida? I la que es dona abans dels cinc anys? Com es podrien evitar? Incideix la mortalitat infantil en l'esperança de vida dels guatemalencs?
10. Posa en relació taxa de mortalitat, mortalitat infantil i esperança de vida amb pobresa i amb població indígena.
11. Al llarg del dossier s'han donat dades sobre migracions i desplaçaments forçosos. Busca-hi un exemple de migració temporal, un altre de migració forçosa interior i un altre d'emigració. Assenyala les causes que els varen provocar.
12. El creixement de la ciutat de Guatemala és espectacular. A què és degut, principalment, aquest creixement? Quins problemes se'n poden derivar?

SANITAT, NUTRICIÓ, VIVENDA I EDUCACIÓ

1. Amb les dades sobre hospitals i malalties, intenta d'exposar els problemes sanitaris del país, per ordre de gravetat. Quines són les malalties més comunes i llurs causes?

2. Creus que seria molt costós de corregir les deficiències més elementals en l'ordre sanitari?
3. Reflexiona i digues el paper que hauria de fer el món desenvolupat en el camp sanitari guatemalenc.
4. Qui té garantides les assistències mèdica i farmacèutica?
5. Els medicaments a Guatemala (perquè són productes d'empreses multinacionals) tenen uns preus molt similars als nostres. Tenint en compte aquesta dada, quant ha de treballar un camperol guatemalenc per comprar una capsula d'aspirina normal?
6. Indica les carències nutritives de la població guatemalena.
7. Posa en relació la desnutrició infantil amb la mortalitat i amb diverses seqüeles greus.
8. Com pots explicar que un país enormement ric en agricultura, amb molta ramaderia, i exportador de productes agrícoles, tingui una desnutrició tan generalitzada? Com creus que es podria solucionar el problema?
9. Et sembla que la majoria de les vivendes de Guatemala mereixen el nom de vivienda? Com les definiries tu?
10. Per què augmenta diàriament el nombre de suburbis semblants al que veus en la fotografia que reflecteix un aspecte de la Zona 4 de la ciutat de Guatemala?
11. Posa en relació el creixement de població i l'augment de places escolars. Quina és la conseqüència?
12. Com podria evitar-se el creixement de l'analfabetisme?
13. L'analfabetisme, on és més freqüent, al camp o a la ciutat? Són els ladinos o els indígenes els qui el pateixen més?
14. Comenta algun aspecte que demostrï el masclisme i el racisme en el camp de l'educació.
15. Els nens són escolaritzats -fora poquíssimes excepcions- en castellà. Com penses tu que això influirà en l'aprenentatge de la població indígena?
16. Per què creus que acaben tan pocs estudiants l'ensenyament primari? El nombre d'estudiants universitaris és molt minso. És que no són necessaris?
17. Què et suggereix la foto de nens ladinos alumnes d'una escola militar?
18. Després de tot el que has vist fins ara, com consideres el nivell de desenvolupament de Guatemala? Posa en relació el benestar dels països rics amb la pobresa del Tercer Món.

VI. LA REPRESSIÓ I ELS MOVIMENTS POPULARS

Els mètodes utilitzats pel poder per reprimir els moviments populars abasten totes les esferes de la vida i n'adopten les més diverses formes, com queda palès amb la militarització dels camperols mitjançant les "Patrulles de Autodefensa Civil" (PAC) i amb el confinament de centenars de milers d'ells a les anomenades "aldeas modelo", les quals són més que els camps de concentració i d'explotació. El mateix sentit cal veure en el paper alienador de les sectes integristes cristianes que han penetrat a fons a Guatemala, on compten amb un 25% del total de la població. La proliferació de les més diverses i diferents sectes a les més recòndites viles només pot explicar-se per l'ajut econòmic prestat per l'Administració nord-americana i l'oligarquia nacional, que veien en la posició de l'església catòlica (majoritària) i en la luterana i anglicana un perill per al sistema. La pregona religiositat de l'indígena, en la que juga un paper important la primitiva religió maia, ha estat utilitzada pels integristes per dividir les comunitats i desvincular els seus fidels del compromís polític i del social. El dictador Rios Montt i l'actual president Serrano pertanyen a sectes manifestament integristes (Iglesia del Verbo Divino i Iglesia de Shadai, respectivament), i representen els corrents més conservadors dels país, que contrasten obertament amb l'església catòlica, la posició de la qual en el camp socio-econòmic ja s'ha vist moltes vegades. El caràcter ultraconservador d'aquestes sectes, que s'expandeixen no solament per Guatemala sinó per tota l'Amèrica llatina, és el contrapunt ideat pels EUA i pels diversos corrents reaccionaris nacionals per tal de deturar la força del missatge alliberador de la Teologia de l'Alliberament. En són prou significatives, per exemple, les condemnes de l'arquebisbe Próspero Penados l'agost del 1988, durant la dura campanya contra el document dels bisbes guatemalencs "El Clamor por la Tierra":

"Católicos ricos de derecha, que no quieren oír las llamadas al cambio que ha hecho la Iglesia, han comenzado a financiar viajes a Guatemala de sacerdotes estadounidenses seguidores de Marcelo Lefebvre, el obispo francés recientemente excomulgado".

LES ALDEES MODEL

Les "aldeas model" es van crear a llocs on prèviament s'havia dut a terme la política de terra arrasada i les matances de camperols. S'obligava els supervivents a residir a les "aldeas model", lluny del seu lloc d'origen i sota un estricte control militar. Una delegació de juristes espanyols digué el 1986:

En "aldeas modelo o polos de desarrollo" existe un control de los habitantes que por si solo constituye un atentado contra sus derechos humanos, distinto del que también comporta la obligatoriedad práctica de la residencia y la imposibilidad de libre deambulación más allá del ámbito de la población.

El premi Nobel de la Pau Pérez Esquivel digué el 1987, després de la seva visita a Guatemala, que "les aldeas model són com camps de concentració", i no li manca raó, atès que àdhuc els seus habitants, tots militaritzats, són utilitzats com a força de treball sense salari.

QUÈ SÓN LES PATRULLES?

Les PAC es crearen el 1981, durant el règim del general Lucas García. Des d'aleshores fins avui han estat un element clau de la contra-insurgència de l'exèrcit. Tot i que també s'anomenen "Comitès Voluntaris d'Autodefensa", la participació de tots els homes (inclosos de vegades els menors d'edat i els ancians) i d'algunes dones és obligatòria. Els qui s'han negat a fer el patrullatge són amenaçats, desapareguts i fins i tot assassinats. El mateix exèrcit declarà el 1986 que les PAC comptaven llavors amb gairebé un milió de patrullers.

Els fan els treballs d'infraestructura a les comunitats, d'abastament dels destacaments militars, espionatge i control de la població i àdhuc accions militars contra els seus germans refugiats a les muntanyes i selves del nord de Guatemala.

Segons un informe de la Comissió Interamericana de Drets Humans de la OEA de l'any 1986, les patrulles "impliquen un càrrec massa feixuc per a l'empobrida i devastada població indígena, que

atempta contra la identitat ètnica i contra el desenvolupament de les seves tradicions, idiomes, formes de vida, economia i cultura".

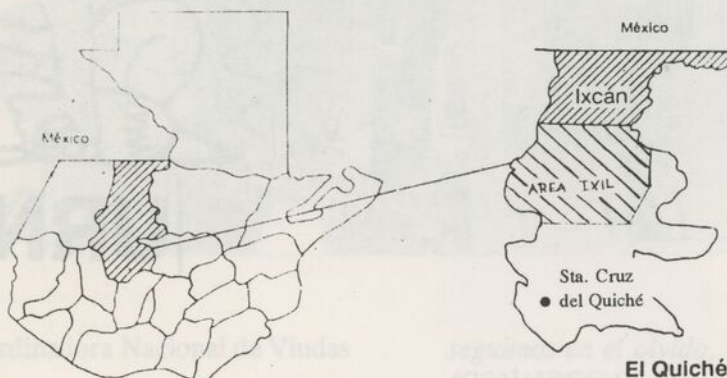
Per baixar a treballar a la Costa Sud, el patruller ha d'obtenir permís del cap de patrulla i a més ha de pagar a una altra persona per a que faci el seu torn.

Patrullers civils

LA RESISTÈNCIA POPULAR

Area d'emplaçament de les Comunitats de població a la Resistència (CPR)

Font: Església Guatemalenca a l'Exili (IGE)

A causa de les "massacres" de l'exèrcit contra els indígenes, molts es varen refugiar a les zones de muntanya i de la selva del nord de El Quiché, on des de 1982, formen les CPR, contra les quals els militars han actuat violentament: incendis de les collites, bombardeigs, defoliació dels boscos, etc. Les Comunitats de Població en Resistència estan organitzades democràticament: les assemblees

representatives dirigeixen la producció, l'educació i l'ensenyament. Per la seva organització solidària, és un dels exemples més notables de la resistència popular.

Front a l'agressivitat institucional, han sorgit nombroses organitzacions populars, cada vegada més nombroses i actives, sobre les quals

s'acarnissà en els moments de màxima violència la repressió més ferotge, i que continuen sent el centre d'interès de les forces més immobiliestes.

Cal destacar el més significatiu d'aquesta resistència:

La URNG (Unitat Nacional Revolucionària Guatemalenc) es formà com a tal el 1982 i reuneix diversos grups armats, alguns dels quals operaven des de feia dues dècades. Formen part de la URNG: L'EGP (Exèrcit Guerriller dels Pobres), FAR (Forces Armades Rebels), ORPA

(Organització del Poble en Armes) i el PGT (Partit Guatemalenc del Treball). El 1991 la seva força és molt notable i opera a 15 departaments, té un centre d'investigació i publicacions, i una emissora ("La Voz Popular"). Ha estat reconeguda en fòrums internacionals i el maig del 1991 negocià la pau amb el Govern i defensà uns punts per garantir la llibertat, la seguretat i el desenvolupament del poble. Aquest diàleg despertà les temences de militars i civils ultraconservadors i revifà la violència contra les organitzacions populars.

Asesinato en Guatemala

Guatemala. La candidata izquierdista al Parlamento, Dinora Pérez, de 28 años, fue asesinada a la puerta de su domicilio por unos desconocidos. El crimen, que parece tener motivaciones políticas, se considera como un duro golpe a las negociaciones de paz entre el Gobierno y la guerrilla guatemalteca. (Reuter.)

"El Independiente" 2-5-91

VOZ POPULAR

URNG

La UASP (Unidad de Acción Popular y Sindical) existeix des de 1977 com a element aglutinant i coordinador d'institucions i organitzacions de tipus reivindicatiu entre les que destaca UNSITRAGUA (Unió Sindical de Treballadors de Guatemala).

La URNG duu els seus missatges a través de l'emissora "La Voz Popular".

CUSG (Confederació d'Unitat Sindical de Guatemala)

FENASTEG (Federació Nacional de Sindicats de Treballadors de l'Estat)

CUC (Comitè d'Unitat Camperola). És la més potent de totes les organitzacions populars; fundada el 1978, saltà a la premsa internacional després de la matança de l'Ambaixada d'Espanya, on moriren alguns dels seus més notables dirigents. Organitza i manté la lluita dels camperols contra l'explotació a les finques i lluita també per un just repartiment de les terres.

GAM (Grup d'Ajut Mutu), constituït el 1984 per familiars dels desapareguts. El seu lema "Vivos se los llevaron, vivos los queremos" (vius se'ls emportaren, vius els volem) resumeix el dolor dels familiars dels més de 40.000 desapareguts, que fan de Guatemala el país amb més desapareguts polítics del món en proporció als seus habitants. És un dels grups més perseguits i entre els seus èxits més notables es troba l'haver aconseguit de la Justícia l'aixecament d'alguns dels nombrosos cementiris clandestins de què se'n té coneixement.

AEU (Associació d'Estudiants Universitaris)

CONAVIGUA (Coordinadora Nacional de Viudas de Guatemala)

"Porque sabemos muy bien que todas las cosas han subido de precio; ya no se puede vivir con 4.00 quetzales, compañeros. Por eso, no esperamos en que llegue el día en que los ricos, los patrones, los grandes explotadores o un gobierno, nos lo otorguen, porque ellos viven tranquilos. Sólo defienden sus intereses. De ellos es el ejemplo del actual presidente, que tranquilamente recibe sus 25 mil quetzales mensuales, mientras nosotros los indígenas

seguimos en el olvido, compañeros"
(CONAVIGUA)

"Si Guatemala fuera diferente, no existiera la violación de nuestros derechos. Si no hubiera discriminación; si no nos corrieran de nuestras pequeñas parcelas. Estas tierras son nuestras, compañeros. Son de nuestros padres, los Mayas. Pero hace 500 años, cuando vinieron aquí los españoles, llegaron a invadir y arrebataron nuestras tierras y fue cuando empezó nuestro sufrimiento. Si no fuera por ésto, en otra situación estuviéramos. Los culpables de nuestro problema

son los españoles invasores; los finqueros y ricachones, compañeros, tienen la misma actitud". (CERJ)

El CERJ (Consejo de Comunidades Étnicas Runujel Junam) agrupa indígenes de totes les ètnies per defensar llurs drets culturals, econòmics i socials.

CONDEG (Consell de Desplaçats de Guatemala), que representa els interessos d'un milió de persones, a qui l'exèrcit va treure de les seves terres i manté sota control en diversos punts del país.

Altres grups sindicals, com els d'estudiants de l'Ensenyament Mitjà (EEM), de Treballadors de l'Ensenyament (ANM), Treballadors de Banca i d'altres.

A tots aquests s'afegeixen les esglésies catòlica, luterana i anglicana i d'altres entitats, com la Comissió dels Drets Humans i Amnistia Internacional, entre moltes més, en moviments generals per la Vida, per la Pau, per la Reconciliació Nacional, etc.

Aquest poema de Caly Domitila Cane'k resumeix a la perfecció el sofriment del poble indígena guatemalenc. La seva autora, nascuda el 1959, escriu en llengua k'ax'ik. Es va veure obligada a fugir de la seva comunitat després de l'assassinat de tres dels seus germans. Les seves paraules plenes d'emoció són una crida a la solidaritat internacional.

ELLOS DESTRUYERON LA CASA DE MI MADRE

Ellos destruyeron la casa de mi madre,
destruyeron mi pueblo,
destruyeron nuestras vidas,
desolaron mis vecinos,
como a esos de Xibalbá(*) me acosaron,
traumatizaron a mis padres,
los atajaron en la oscura casa de la noche,
secuestraron a mis hermanos,
a mis hermanos de sangre,
los torturaron,
colgaron,
quemaron
y vivo, medio enterraron a uno,
así, volvían añicos las esperanzas de mis padres
el futuro que son los hijos.

Y ahora, son mártires,
muertos perversamente,
inocentes de las atrocidades
y culpables porque son pobres,
culpables porque son cristianos,
culpables porque son humildes,
sencillos como usted.

Mis padres andan cubiertos con la mortaja del dolor
por mis hermanos,
por los vecinos, por mi ausencia.
Desnudos y fríos caminan las calles
porque añoran el calor de su rancho
porque añoran el aire fresco de su tierra
porque están hambrientos
por eso...

Huérfanos están mis padres
pesarosos por la cruel matancina de sus hijos,
por su rancho ardido,
están aflijidos porque son viejos
¿Quién los va a cuidar?
¿Quién va a sepultarlos?
Ellos los dejaron vivos
pues ya no podían criar más hijos
y han tenido que correr como los otros.

Cristianos,
las catástrofes son igual que granizada,
que epidemia contagiosa.
Y entre tanta atrocidad
seguimos orando
vamos a seguir fiando y loando a Dios,
estamos sedientos de paz y de entendimiento
en el mundo,
necesitados de la mano amiga del mundo entero,
de esos que tienen ojos, oídos,
compasión y espíritu.

* Xibalbá es un lugar de sombras y muerte

CALY DOMITILA CANE'K

EXERCICIS

VI. REPRESSIÓ I RESISTÈNCIA POPULAR

1. Explica què són i quin paper fan en el control de la població les *aldeas modelo*, les *patrullas de autodefensa civil* i les "sectes integristes". Qui pot estar interessat en mantenir-les? Per què?
2. La URNG, què és i qui l'integra? Quan i per què fou creada?
Després de trenta anys de guerra civil, el govern i la guerrilla han començat un diàleg que en maig de 1991 semblava anar per bon camí, malgrat que a la fi de l'any no s'ha avançat res. Creus que aquest diàleg hagués estat possible sense la pressió popular? Algun organisme internacional hi ha tingut un paper important?
3. Destaca les organitzacions populars més significatives, justifica llur creació i llurs reivindicacions.
4. Existeix alguna organització exclusiva de dones? Si és així, quines són les raons de la seva fundació?
5. El dossier t'ha donat moltes dades que manifesten l'intercanvi desigual entre Guatemala i els països rics. Cita'n algun i comenta'l. Observa si aquest intercanvi et sembla just o injust. Justifica la teva resposta.
6. El poema de Caly Domitila Cane'k, que tanca el dossier, és una dramàtica crida a la solidaritat internacional. Amb quines paraules ho fa la poetessa? De quina manera podem nosaltres respondre a aquesta crida? Coneixes organismes governamentals o no governamentals que treballin en aquest camp? És possible un ajut desinteressat? Quin sentit té la celebració del Vè Centenari del "Descobriment"?

VOCABULARI

ayote	calabaza	carbassa	fruit de la carbassera
cardamomo	planta aromatizante	cardamom	planta aromatitzant
cohunes	matorrals	matolls	camp inculte ple de mates
chicle	gomorresina masticable que da el chicozapote	xiclet	goma i resina masticable que dóna
chicozapote	árbol del chicle que da un fruto muy sabroso	txicozapote	un fruit molt saborós
chilacayote	calabaza semejante a la que se usa para hacer cabello de ángel	txilacaíot	carbasa molt semblant a la que s'utilitza per fer "cabell d'àngel"
elote	mazorca de maiz tierno	panotxa	fruit del blat de moro
hule	caucho	cautxú	goma elástica
mapache	mamífero semejante al tejón	mapatxe (ós rentador)	mamífer semblant al tejú
milpa	planta del maíz	blat morar	planta del blat de moro
taltuza	roedor semejante a una rata	talpó	rosegador semblant a una rata

BIBLIOGRAFIA

- ANGLESEY, Z., *Ixok amar.go. Central American women's poetry for peace*, Granite press. Maine, 1987
- ANONIMO, *Popol-Vuh*, Ed. Fondo de Cultura Económica. México, 1984
- ASSOCIACIÓ D'AMISTAT AMB EL POBLE DE GUATEMALA, *El Quetzal* (Boletín de la Asociación), Barcelona
- CARDOZA Y ARAGÓN, L., *Guatemala: las líneas de su mano*, Ed. Fondo de Cultura Económica, México, 1976
- CATILLO Y MONTALVO, R., *La salud en Guatemala*, Ed. Citgua, México, 1984
- CENTRO DE DOCUMENTACIÓN DE LA URNG, *Tres años de gobierno democristiano*, Enero, 1989
- CENTRO DE DOCUMENTACIÓN DE LA URNG, *Guatemala en cifras: población, salud, alimentación, vivienda, educación, empleo, salarios, precios, pobreza.*, 1990
- CENTRO DE DOCUMENTACIÓN DE LA URNG, *Las condiciones de vida en Guatemala*, Abril, 1990
- COMISIÓN COORDINADORA DE LAS COMUNIDADES EN RESISTENCIA, *Informe sobre las CPR en el departamento de El Quiché*, 1990
- COMISIÓN DE DERECHOS HUMANOS DE GUATEMALA, *El niño guatemalteco en la coyuntura actual*, Guatemala, 1986
- COMISIÓN DE DERECHOS HUMANOS DE GUATEMALA, *Informe sobre la situación de los Derechos Humanos en Guatemala*, Guatemala, Octubre 1987
- COMITÉ DE UNIDAD CAMPESINA, *Trenzando el futuro*, Guatemala, 1990
- COMITÉ PRO JUSTICIA Y PAZ DE GUATEMALA, *Situación de los derechos humanos en Guatemala*, 1989 y 1990, Guatemala, enero y octubre de 1990
- COORDINADORA CATALANA DE SOLIDARITAT AMB CENTREAMÈRICA, *Les relacions Nord-Sud després dels canvis a l'Est*, Barcelona, 1990
- FIGUEROA IBARRA, C., *El proletariado rural en el agro guatemalteco*, Ed. Universitaria, Guatemala, 1990
- GONZÁLEZ, J. y CAMPOS, A., *Guatemala: Un pueblo en lucha*, Ed. Revolución, Madrid, 1983
- GRUPO DE APOYO MUTUO, *Boletín* (periodicidad irregular), Guatemala
- GURRIARAN, J., *La resistencia en Guatemala*, Ed. Nuestro Tiempo, México, 1989
- HERRERA, T., *Guatemala: Revolución de Octubre*, Ed. Universitaria Centroamericana, 1986
- HUXLEY, A., *Más allá del Golfo de México*, Edhasa, Barcelona, 1986
- IGLESIA GUATEMALTECA EN EL EXILIO, *Guatemala: seguridad, desarrollo y democracia*, 1989
- ILOM, G. (Comandante), *El fracaso de la contrainsurgencia y la nueva dictadura*, Ed. Organización del Pueblo en Armas, s.f.
- INSTITUTO DE ESTUDIOS POLÍTICOS PARA AMÉRICA LATINA Y ÁFRICA, *Guatemala: un futuro próximo*, Madrid, 1980
- JONÁS, S. y TOBIS, D., *Guatemala: Una historia inmediata*, Ed. Siglo XXI, México, 1976
- MAESTRE, J., *Guatemala: Subdesarrollo y Violencia*, Ed. IEPAL, Madrid, 1969
- MARTÍNEZ PELÁEZ, S., *La Patria del Criollo*, Ed. UAP, Puebla de México, 1987
- MELVILLE, Th. y M., *Tierra y Poder en Guatemala*, Ed. Universitaria Centroamericana, 1982
- MENCHU, R., *Me llamo Rigoberta Menchu y así me nació la conciencia*, Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1983
- MUSEO ETNOLÓGICO DE BARCELONA, *Tejidos de Guatemala*, Barcelona, 1989
- ORPA, *La estructura de clases en Guatemala*, 1988
- PAZ, G., *Guatemala: Reforma Agraria*, Ed. Universitaria Centroamericana, 1986
- PERALES, J., *Guatemala Insurrecta*, Ed. Revolución, Madrid, 1990
- POITEVIN, R., *El proceso de industrialización en Guatemala*, Ed. Universitaria Centroamericana, 1977
- POLO SIFONTES, F., *Los Katchiqueles en la conquista de Guatemala*, Ed. Cenaltex, Guatemala, 1986
- PUBLICACIONES PERIÓDICAS, ENFOPRENSA, Noticias de Guatemala, El Gráfico, Iglesia Guatemalteca en el Exilio, Boletines de CONAVIAGUA, UASP, GAM, UASP, CONDEG, Com. Derechos Humanos, Inst. Nal. de Estadística
- SÁNCHEZ, J. y ZÁRATE, M., *Guatemala*, Ed. Anaya, Barcelona, 1988

SCHLESINGER, S. y KINZER, S., *Fruta amarga: la CIA en Guatemala*, Ed. Siglo XXI, México, 1982
SIMON, J.M., *Guatemala: eternal spring-eternal tyranny*, Ed. Norton & C. New York-London, 1987
SMITH, G., *Guatemala, a fragile democracy*, National Geographic, v. 173, pp. 768-80, Junio, 1988
SOLORZANO, S., *Mujer Alzada*, Ed. Sendai, Barcelona, 1989
TRIBUNAL PERMANENTE DE LOS PUEBLOS, *Sesión sobre Guatemala*, Ed. Iepala, Madrid, 1983

MATERIAL FOTOGRÀFIC

Arxiu de l'Associació d'Amistat amb el Poble de Guatemala (Barcelona), E. Arrillaga, A. Conte, Archivo de la Coordinadora Cristiana de Solidaridad con el Pueblo de Guatemala (México), J. Fish, M. Anderson, D. Bazy, J. Conroy, D. Faller, O. Goudvis.

FE D'ERRATES

- Pàg. 8, línia 10: On diu *Es* ha de dir *ès*.
línia 11: On diu *és* ha de dir *es*.
- Pàg. 10, columna 2, línia 10: On diu *kagtxiquel* ha de dir *kaktxiquel*.
- Pàg. 11, lín. 18: On diu *i* ha de dir *y*.
- Pàg. 13, lín. 2: On diu *central* ha de dir *centrat*.
lín. 9: On diu *anyal* ha de dir *anyil*.
- Pàg. 14, lín. 12: On diu *comanyia* h de dir *companyia*.
lín. 15: On diu *UFC* ha de dir *UFCO*.
- Pàg. 15, lín. 35: On diu *kektxies* ha de dir *kektxís*.
- Pàg. 17, peu de la il.lustració de la deesa Ixel: On diu *medecina* ha de dir *medicina*.
- Pàg. 19, peu de la il.lustració: davant *Uhtemaia* cal afegir *batalla de*. On diu *catetxiqueles* ha de dir *catxi-quels*. On diu *secle* ha de dir *segle*.
- Pàg. 20, col. 1, lín. 27: On diu *un cop més* ha de dir *un cop més,*.
- Pàg. 21, col. 2, lín. 28: On diu *publicado* ha de dir *publicat*.
- Pàg. 23, col. 2, lín. 17: On diu *Es* ha de dir *ès*.
- Pàg. 25, col. 2, lín. 8: On diu *240* ha de dir *440*.
- Pàg. 33, lín. 3: On diu *"Quetzal"* ha de dir *"Quetzal"*.
- Pàg. 34, col. 2, lín. 9: On diu *quie* ha de dir *que*.
lín. 19: On diu *veces que*, ha de dir *veces que*.
- Pàg. 35, requadre superior, cal afegir *Dades de 1991*.
- Pàg. 38, peu de la il.lustració "Tinença de la terra": On diu *28%* ha de dir *2,8%*.
- Pàg. 39, col.1, lín. 11: On diu *ejercicio* ha de dir *ejército*.
- Pàg. 42, col. 1, lín. 23: On diu *(USG* ha de dir *CUSG*.
- Pàg. 46, lín. 23 :On diu *guatemalteca* ha de dir *guatemalenca*.
- Pàg. 51: col. 2, lín. 18: On diu *Nejab* ha de dir *Nebaj*.
On diu *MAPES* ha de dir *MAPA*.
- Pàg. 52, lín. 4: On diu *desenvelopats* ha de dir *desenvolupats*.
- Pàg. 54, col. 1. lín. 5: On diu *Txinaltenango* ha de dir *Txinaltenango*.
En les dades de l'evolució de la població cal afegir: *Dades no oficials, però més fiables que el cens oficial*.
- Pàg. 55: Al quadre de TAXES DE NATALITAT I MORTALITAT tots % han de ser *per mil*.
A la col. 1, lín. 6: On diu *105* ha de dir *109*.
A la col. 2, lín. 3: On diu *98 punts* ha de dir *8 punts*.
A la col. 2, lín. 6: On diu *55%* ha de dir *550/oo*.
- Pàg. 57, col.1, lín.25: On diu *Coatepue* que ha de dir *Coateque*.
col.2, lín. 1: On diu *Juhapa* ha de dir *Jutiapa*.
- Pàg. 58, col. 1, lín. 24: On diu *2.000* ha de dir *2250*.
- Pàg. 61, col. 1., lín. 8: On diu *Haité* ha de dir *Haití*.
- Pàg. 62, col. 1, lín. 36: On diu *graduarse el 36%* del total ha de dir *graduarse el 36%. Del total*.
Lín. 38: On diu *17%* ha de dir *17,7%*.
- Pàg. 66, col. 1, lín. 8, ha de dir: *les quals no són més que camps de concentració*.
col. 2, lín. 12; On diu *distinto* ha de dir *no distinto*.
- Pàg. 67, peu de foto: On diu *patrollers* ha de dir *patrullers*.